

TOVERBERG

19

JAARGANG 5 / 4 WINTER 2010

HET BELEEFDE GENOT
CULTURELE EN LITERAIRE KRING

HBC
HBC

HET BELEEFDE GENOT
HET BELEEFDE GENOT

VZW

"Ieder mens die genoeg schiept in het vol-tooien van zijn taak is een kunstenaar; welke ook die taak is en hoe nederig ze ook is, hij brengt een kunstwerk tot stand. De toetssteen is het beleefde genot, het plezier, de perfectie: het overtuigend resultaat!"

Henry Van de Velde

Doornlaan 8, 8210 Zedelgem

0498/73.58.73

hetbeleefdegenot@scarlet.be

BTW BE 0893.747.805

Rek. 001-4851739-69

www.hetbeleefdegenot.be

Colofon

Redactie : Roland Ranson, Bart Mađou

Werkten ook mee: Els Durnez, Staf de Wilde, Muriel Reyserhove, Guido Everaert, Els Vermeir, Hildegarde Lievens,

Kaft: Rika Van Dycke

Vormgeving: Bart Mađou

Foto's: Bart Mađou, Rika Van Dycke

Toverberg verschijnt 4x per jaar, bij het begin van elk jaargetijde. Een abonnement nemen kan door lid te worden van Het Beleefde Genot v.z.w.

Afzonderlijke nummers: 5 €

De auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Kopiëren of citeren is toegelaten, mits bronvermelding.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
Dichter bij ons: Wilfried Vandierenonck	5
Over het lezen	13
Over e-books, drukinkt en de geur van oud papier	23
Woorden zijn vensters op vele einders	27
Verwilderd	30
Elsenspingsels	36
Gedichten	38
Brief aan een vriend-dichter	44
Beleefd	46
Te beleven	50
Favoriete boek: Guido Everaert	52
Leesgroep	54

ISSN 2030-1340

Woord vooraf

*Wie ein Singen kommt und geht in Gassen
und sich nähert und sich wieder scheidet,
flügelnd, manchmal fast zu fassen
und dann wieder weit hinausgestreut:*

*spielt mit der Genesenden das Leben;
(uit R M Rilke, Die Genesende)*

Beste lezer,

Terwijl “ze” daar ginds in Cancún de aardkloot in versneld tempo naar de verdommenis aan het discussiëren zijn, louter uit nijd en afgunst voor elkaar en vooral uit instantwinstbejag – onze klein- en achterkleinkinderen wacht rokend puin of barre ijsmassa, terwijl de graaicultuur met arrogante schreden opnieuw zijn plaats aan het veroveren en consolideren is, terwijl het arme koninkrijk aan de Noordzee in het trefzekere vizier van enkel en alleen op klinkende munt beluste speculatiehaaien komt – en niemand kan dat blijkbaar wat schelen, eigen gelijk eerst, terwijl een ijzige winter met niets en niemand ontziende koppigheid doorraast en de natuur met sadistisch genoegen doodknijpt ... Tijdens die periodes van Nacht und Nebel kan het heel af en toe wel eens gebeuren dat de mens zich van zijn mooie kant laat zien. Het Beleefde Genot en Toverberg zijn in dergelijke periodes van wanhoop bakens van hoop. Laaf u aan deze bron, neem de draad van Ariadne op en laat u leiden doorheen het labyrint van ellendigheid en bereik het rijk der schoonheid en diepzinnigheid, balsem voor de ziel. Verwar dat niet, beste lezer, met elitair gedoe. De gouden poort staat voor elke mens van goede wil wagenwijd open. In dit winternummer ontdekt u de visie van de Veldegemse beeldhouwer Wilfried Vandierendonck op iets wat hij niet zo graag kunst noemt; toch zult u verwonderd kennis nemen van o.a. zijn immense verering van gotiek en renaissance. Mocht u daarentegen van plan zijn de ‘hedendaagse toekomst’ in te duiken, uw toevlucht te zoeken bij een e-reader en e-books, bv. als eindejaarsgeschenk voor uw allerliefsten, volg dan de raad op van Muriel; kijk nog even de kat uit de boom, ook al moet die binnen zeer afzienbare tijd toch nog geveld worden. Er gaat (voorlopig) niets boven de schone echtheid en de echte schoonheid van een reële bibliotheek.

Elke tijd, niet alleen de winter, is een tijd om te lezen. Vandaar dat de tekst 'Over het lezen' geschreven door Ernst Endres (architect en lezer in Mönchengladbach) heel toevallig in dit winternummer staat. Maak kennis met een Duitse, filosofische kijk op het lezen en mijmer bij het vuur over datgene wat je ook al lange tijd dacht, maar niet zo onder woorden kon brengen.

Literatuur en fascisme, socialisme, ja zelfs sociaal-anarchisme? Staf de Wilde keert voor de zoveelste keer terug naar zijn obsessie, zijn geliefde Hamme aan de Durme, en zijn even geliefde Filip de Pillecyn. Met een gedegen filologisch onderzoek naar De soldaat Johan, zij het in kort bestek, poogt hij zijn schrijvende dorpsgenoot, die romantische dromer, recht te doen.

Hoe moeten mensen leren mens worden in de kleinste, alledaagse dingen? Els Vermeir heeft het dit keer in haar rubriek Elsenpinsels over een aspect van het menselijk tekort: het "zich ergeren". Volg haar goede raad, erger u vooral aan uw eigen ergernissen en het leven wordt voor eenieder een stuk aangenamer, want toleranter.

Rika Van Dycke werd uitgenodigd om mee te werken aan het prachtige kunstboek "Woorden zijn vensters op vele einders." Zij is één van de 65 kunstenaars die dit project ondersteunden. U leest er alles over in dit nummer.

In de rubriek "Gedichten" staat weer één van die kostbare kleindiën van Hildegarde Lievens. Lees maar eens wat er niet staat. Zij vindt blijkbaar wel en steeds opnieuw de woorden om het onzegbare (bijna) te zeggen. Grootse lyriek.

Ook Bart Madou laat zich hier van zijn meest lyrische kant zien met een aantal van zijn "oudste" gedichten uit zijn "jongste" bundel. Bovendien kunnen we in zijn brief aan vriend en dichter Alidor De Volder kennis nemen van zijn 'gebruiksaanwijzing der lyriek'; hij probeert duidelijk te maken hoe we gedichten zouden kunnen lezen, ook wat er niet staat.

In de rubriek het favoriete boek beweegt Guido Everaert zich op het domein van de hogere wiskunde, met name dit van de mysterieuze priemgetallen. Hoe eenzaam dergelijke bizarre getallen wel niet kunnen zijn, legt hij u met wiskundige bravoure uit. Dat hij daarvoor de mosterd bij Paolo Giordano haalde, spreekt voor zich.

Een fantastische Paul Claes over The Waste Land van T S Eliot, maar liefst drie literaire salons over Franz Kafka, een beklijvende voordracht over Borderline door prof. De Wachter, een poëziegebeuren in 't Lokaal in Veldegem en de voorstelling van de vroege gedichten van Bart Madou 'Als alle stenen zullen zijn samen gebracht', zien we in onze achteruitkijkspiegel steeds kleiner worden. En ook de leesgroep timmert, zoals altijd, onverstoort voort aan de weg. Dit keer gingen ze te rade bij Moedertje Rusland.

Kunnen wij nog beter? Het moet!

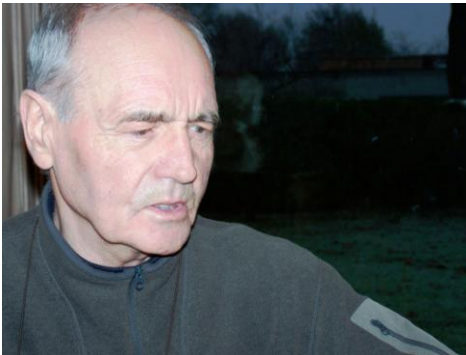
In 2011 vieren wij ons eerste lustrum. U zult het merken!. En bovendien, we willen niet flauw doen, we vieren het hele jaar door. Bekijk maar eens een voorsmaakje van ons prachtprogramma. U kunt vast niet wachten!

Beste lezer, mag ik u, ten slotte, in naam van het hele bestuur van Het Beleefde Genot vredevolle kerstdagen wensen en een nieuw jaar vol schoonheid, diepzinnigheid en af en toe een gulle lach. Kortom, laten we met zijn allen het genot met volle teugen beleven.

Roland Ranson

Dichter bij ons: Wilfried Vandierendonck

Nog voor we één enkel woord kunnen zeggen, valt Wilfried al met de deur in huis: kunst, zegt hij, daar heb ik geen definitie van. Het feit dat je met je werk de mensen raakt, betekent dat het misschien bezielde is. Wat mijn eigen kunst betreft, heb ik altijd een aversie gehad tegen de benaming kunst.

De confrontatie met het monumentale beeldhouwwerk van de gotiek en de renaissance stemt tot nederigheid of bescheidenheid. Men is geen kunstenaar omdat anderen dat van u zeggen. Liever hoor ik mij een vakman noemen, alles gaat over eerlijkheid tegenover jezelf en je omgeving.

Vandierendonck blijkt een heel populaire naam te zijn in Veldegem, Eén grote Veldegemse familie?

Er zijn eigenlijk wel twee takken die niet rechtstreeks familie zijn van elkaar, maar er bestaat wel een zeer groot gevoel van verbondenheid tussen de Vandierendoncks onderling.

Onze tak is oorspronkelijk afkomstig van Male en ikzelf ben de vijfde generatie in het bouwbedrijf, in rechte lijn. Allemaal aannemers. Mijn vader is er enigszins wat van afgeweken omdat hij zich eerder toegelegd heeft op fijn metselwerk: vloeren en faiences. En mijn kinderen, de zesde generatie, zitten ook in de bouw. Ze zijn naar Loppem getrokken, in 't Klokhof, langs de Zeedijkweg.

Ben jij dan wel van Veldegem?

Zeker, ik ben hier geboren en getogen.

Welke opleiding heb je doorlopen?

Mijn middelbaar heb ik bij de Frères in Knokke (*de broeders Xaverianen – nvdr*) gedaan. Daarna was er een goede kennis die zei, jij tekent zo goed, je zou naar de academie moeten gaan. En zo ben ik in de academie van Brugge verzeild geraakt. Daar heb ik dan de afdeling tekenen en toegepaste kunsten gevolgd. Wat mij wel is bijgebleven, is dat ze nooit kunstenaars van ons hebben willen maken, maar ze hebben ons wel leren tekenen. Ik kreeg er les grafiek van Luc De Jager, toch wel een internationaal gerenommeerde graficus, en tekenen van de Brugse gouborduurder Isse-lé, ook Van Wallegghem mag ik niet vergeten.

Wanneer heeft de kunstmicrobe je te pakken gekregen?

Toevallig! Het was allemaal heel toevallig. Toch heb ik altijd graag geknutseld, als kind al en ook heb ik altijd graag getekend. Maar of dat nu een microbe was?

Vanwaar dan je keuze voor beeldhouwen?

Christiane, mijn vrouw, heeft altijd ruimte gemaakt om diverse cursussen te volgen waaronder eind de jaren 1970 een driejarige opleiding 'Restauratie van kunstmonumenten en beeldhouwen', dit onder de leiding van Frans Heirbauts. Frans was door en door vakman en tevens een fijn en eenvoudig man. Hij was ook verbonden met het Hoger Kunstinstituut te Antwerpen. Wij vonden elkaar in onze voorliefde tot de gotiek, onder zijn leiding ben ik begonnen gotische beelden te kopiëren. Volgens hem was dit de beste weg om het vak te leren. Het was en is een tijdrovend werk,

soms 150 tot 200 uur per beeld, dit gespreid over lange tussenperiodes, want de zaak ging namelijk steeds voor. Ook enkele portretten van de kinderen werden onder zijn toezicht gemaakt. Het was een weg van discipline en geduld. Later heeft hij ons nog regelmatig bijgestaan tijdens onze restauratiewerken in Brugge.

Welke soorten materiaal gebruik je?

Hard materiaal. Blauwe hardsteen, ook werk ik heel graag met Balegemse steen. Die is van bij ons en heeft een patina dat je met niets anders kunt vergelijken. Arduin dus en Balegemse steen; enkel de goede karakters werken in zachte steen. Als de steen zich niet verweert, heb je er geen dialoog mee. Weet je dat arduin over een periode van vierhonderd miljoen jaar is gevormd? Je moet daar dus respect voor hebben, die steen bevat niet alleen een calcare basis, maar ook organisch materiaal, primaire levensvormen vind je daar gefossiliseerd in terug. Dit is naar mijn weten de enige steen die tijdens het kappen de geur van het organisch materiaal afgeeft.

En Balegemse steen is dat dan geen arduin...

Nee, Balegemse steen is een zandkleisteen. Deze steen werd veelvuldig gebruikt tot eind 18de eeuw, voor het bouwen van kerken, monumenten en woningen. De Sint-Walburgakerk van Oudenaarde, bijvoorbeeld, is volledig in Balegemse opgetrokken. Balegemse wordt nu niet meer ontgonnen omdat het niet meer rendabel is, maar ik heb gezien dat ze voor de werken aan de kathedraal van Brugge toch weer Balegemse gebruikt hebben. Een opmerkelijke vaststelling.

Werk je vandaag nog altijd?

Zeker wat het kappen betreft. Daarnaast werk ik nog af en toe voor de zaak van de kinderen. Ook regelmatig kleine opdrachten voor mensen die bij de gevestigde steenhouwerijen niet meer terecht kunnen. Dit

geeft veel voldoening aan beide kanten. Werk heb ik altijd nodig gehad om met de voeten op de grond te blijven.

Dus je zit veel in je atelier.

Ja, het atelier is niet overgelaten aan de kinderen, het staat dus volledig ter beschikking van mijn liefhebberij.

Ik zit echt elke dag in mijn atelier. Dat betekent natuurlijk niet dat ik elke dag kap maar men kan er ook anders creatief in zijn, bijvoorbeeld met hout of metaal. Dit alles geeft wel een bevoorrecht gevoel.

Is je werk typisch "Vandierendonck", is je werk herkenbaar?

Moeilijke vraag! Wat wel herkenbaar is, is dat er een bepaalde emotie van uitgaat, maar herkenbaar... Er is een te grote tijdsafstand geweest tussen de beelden die ik maakte. En inspiratie... er komen zoveel invloeden op je af. Onlangs liet een tekening van Modigliani mij niet meer los. Dit te proberen in steen weer te geven is dan een uitdaging. Ik zoek en tast de mogelijkheden af met vallen en opstaan en wisselende uitdrukkingen en resultaten.

En je thema's?

Ik heb veel religieus werk gemaakt, hoofdzakelijk tekeningen.

Krijg je soms opdrachten? Hoe zit dat juist in elkaar, hoe begin je daaraan en wat is het uiteindelijke resultaat?

Opdrachten eigenlijk heel zelden. Ooit een beeld gemaakt voor de kerk van Boechout. Heel veel is weggeschonken. Het beeld Moeder en kind is aan de Abdij van Male geschonken, ook het beeld 'Kracht en tederheid' voor de kapel van Hoogveld. Eveneens veel tekeningen geschonken of verkocht ten bate van diverse caritatieve werken.

Waar haal je de inspiratie vandaan?

Ergens inspiratie vandaan halen klinkt altijd heel verheven (even terzijde: vanwaar komt de inspiratie bij het ontwerpen van de kackmachine?) Voor mij is het gewoon kijken, waarnemen, opnemen. Onlangs heb ik de tentoonstelling van De Visch in Aartrijke bezocht, daar staan twee sublieme werken onder andere een Augustinus en een Christus. Dit blijft op het netvlies kleven en spoort

aan om er dan een eigen versie van te maken. Het was tevens een uitnodiging om opnieuw met klei te beginnen werken.

Zit het kunstenaarschap in de familie, heb je het met de genen meegekregen?

Misschien wel, aan moederskant was er een broer die behoorlijk kon schilderen. Verder de kinderen: Pieter heeft een tijd beeldhouwen gevolgd, Leen is binnenhuisarchitect, ze heeft wat wij zeggen, de goede poot. Na haar studie heeft ze drie jaar voor Jan Fabre gewerkt, nu beheert ze samen met Pieter de zaak 'Vandierendonck en Vandierendonck'. Recent is ze opnieuw beginnen schilderen.

Wanneer ben je voor het eerst met je werk naar buiten gekomen?

De eerste maal was in 1968 naar aanleiding van een reeks tentoonstellingen over hedendaagse religieuze kunst in abdijen. Dat vond toen plaats in Male, Averbode, Dendermonde, Tongerlo en Herkenrode. En dan in 1977 Hedendaagse Mariale

kunst in de Sint-Baafskathedraal in Gent en dan ook nog het Marcusevangelie getekend en tentoongesteld in de Concordia in Brugge, in 1986. In 1990 De Vrouw in de vier evangeliën in de Sint-Trudoabdij van Male en ten slotte, in dezelfde abdij, in 1999, Mariabeelden binnen de gotische traditie. Naast het religieuze heb ik ook veel profaan werk gemaakt.

Beoefen je andere kunsttakken?

Tekenen. Nu ben ik bezig met het hertekenen van een serie. Twaalf jaar geleden maakte ik illustraties voor een magazine, zo'n zestig in totaal. Ik heb de tekeningen weer opgevraagd. Het zijn allemaal kernmomenten uit het evangelie: de Emmaüsgangers, de

transfiguratie op de berg Thabor, ... Het zijn momenten die sterk aanspreken en ontroeren. De tekeningen zijn gemaakt met een stekje met afgebrande top. Dit geeft snel de inkt af, zo hebben de lijnen een krachtige aanzet. Dit houdt de tekeningen eenvoudig en sober met een directe zeggingskracht.

En heb je al die figuren uit het hoofd getekend?

Nee, zeker niet. Ik neem hoofdzakelijk voorbeelden uit illustraties of afbeeldingen van Bijbelse taferelen, ook uit gotische tekeningen. Dit omwille van de eenvoud en duidelijkheid. De tekening die hier aan de muur hangt is overgehouden van een veertigtal werken die verkocht werden in de Concordia te Brugge. De namen van de kopers heb ik niet bijgehouden. Wij weten gewoonweg niet waar de tekeningen zijn. Evenzo de 55 tekeningen tentoongesteld in Male en verkocht ten voordele van poliopatiëntjes in Kameroen. Al die tekeningen zijn dus verspreid en wij kunnen er hoop en al slechts enkele traceren. Het klinkt misschien wat pretentieus, maar mijn zoon Pieter heeft al vaak gezegd, stel dat er later een retrospectieve van je werk plaats vindt, waar halen wij dat werk dan vandaan?

Schilder je ook?

Ja, toch wel, ik heb verschillende aquarellen gemaakt. Ooit heb ik er in Frankrijk eens een hele reeks gemaakt, maar mijn auto werd toen gestolen en ik heb ze nooit meer terug gezien. Veel van de aquarellen zijn weggeschonken. Het laatste jaar dat ik toegepaste kunsten volgde in Brugge klikte het zeer goed met Kamiel Van Wallegem. Hij was kunstglazenier en stelde mij voor om tijdens de weekends in zijn atelier te komen werken. En zo ben ik toch wel een jaar lang op zaterdag bij hem gaan werken. Dit schilderijtje bijvoorbeeld is het resultaat daarvan: een ontwerp voor een glasraam. Je ziet, het is duidelijk geïnspireerd op de Christus van Georges Rouault

Toneel? Muziek?

Ik ben in een zangkoor, de Cantorij Pro Jubilate in Oostkamp. Onze generatie heeft weinig kansen gekregen voor een muzikale vorming. Het is een grote frustratie geen piano of een ander instrument te kunnen spelen. Muziek blijft voor ons de hoogste kunstvorm. Muziek is compleet, geest en hart moeten in harmonie zijn. Muziek is dan ook een wezenlijk deel van ons leven.

Welke werken, componisten hebben je voorkeur?

Klassiek, vanzelfsprekend klassiek. Bach, Mozart, Beethoven – ook heel sterk – Haydn en zoveel anderen. Toch wel een voorkeur voor Bach en Mozart.

Lees je soms? Wat? Lievelingsauteurs en/of -boeken?

Toen wij elkaar leerden kennen waren Christiane en ikzelf al heel bewuste lezers. We lazen Homerus, de reeks Pantheon van de Nobelprijswinnaars, met Undset, Gulbrandsen, Galsworthy, Thomas Mann, Hesse, Tolstoj, Dostojevski enzovoort. We volgden ook de uitgaven van het Davidsfonds. Onze leeswegen zijn nu een andere richting uitgegaan. Mijn voorkeur voor de Russische en de Noordse literatuur is gebleven. Daarnaast geschiedenis in het algemeen en de 1ste en 2de Wereldoorlog in het bijzonder. Ook werken rond spiritualiteit en werken met filosofische inslag. Vanaf de

'Weg van de Tao over Meister Eckhart, de 14de eeuwse mysticus, Teilhard De Chardin en zoveel andere stapstenen tot Etty Hillesum, Dag Hammarskjöld, Gerard Bodifée.

Dag Hammarskjöld was van 1953 tot 1961 secretaris-generaal van de Verenigde Naties. Na zijn tragische dood in 1961 vond men in zijn appartement in New York zijn dagboek 'Merkstenen'. Dag Hammarskjöld bleek een modern christen te zijn geweest, die zoals zo velen de tegenstellingen tussen religiositeit en wereldengagement aan den lijve heeft ondervonden en uitzonderlijk de lange reis naar binnen is gegaan. Dit dagboek is mijn dagelijkse gids op mijn lange weg naar binnen.

Ook Nederlandstalige, Vlaamse auteurs?

In onze jeugd Ernest Claes, later Timmermans, Demedts, Depauw, Streuvels, Rosseels, onze eigen Fonteyne, Wildiers, Henri Nouwen, Multatuli, De Hartog, Ety Hillesum. Recent een historisch werk van Jo Van Ammers-Küller 'De patriotten, geschiedenis van een Amsterdamse regentenfamilie in de jaren 1778 tot 1813'. De nagelaten geschriften van Ety Hillesum behoren zonder overdrijven tot het beste wat in Nederland en misschien zelfs daarbuiten geschreven is, het zijn de woorden van Abel Herzberg. Verder geen eigentijdse Vlamingen of Nederlanders. Het is een troost te weten dat we in dit korte leven niet alles kunnen gelezen of gezien hebben.

Ook al boeken herlezen?

Een bijzonder boek vraagt om herlezen te worden. Er zijn de onsterfelijken waaronder Anna Karenina en Oorlog en Vrede van Tolstoj, Schuld en Boete van Dostojevski en zoveel andere klassiekers. Recent herlezen, de Tora-trilogie van H. Wassmo, De regels van het Ciderhuis van John Irving, Een soldaat uit de grote oorlog van Marc Helprin, een vrij onbekende Amerikaanse schrijver. Deze parel is geschreven in een onbevangen, zuiver en helder proza, al te zeldzaam in onze huidige literatuur.

Wat zijn je toekomstplannen? Op artistiek gebied dan?

Toekomst? Wel, ik ben 75... ik zou nog graag een beetje ruimte krijgen om creatief bezig te kunnen zijn, meer ambitie heb ik niet, ik laat komen wat komt. Ik hoef niets meer te bewijzen. Als je je gezin hebt kunnen onderhouden en je kinderen kansen hebt kunnen geven. Ons personeel hebben wij altijd op handen gedragen. Wie bij ons gewerkt heeft, heeft een welstand kunnen opbouwen, en daar zijn wij nog steeds fier op.

En op het gebied van beeldhouwen...ik zou al heel gelukkig zijn mochten, van al mijn werken, er een aantal de tand des tijds doorstaan. Het raakt ons als wij bij een bezoek aan de kerk van de abdij van Male vele kaarsjes zien branden voor het beeld dat we geschonken hebben en dat de zusters het 'moeder van de nabijheid' noemen en dat het inderdaad voor zo velen nabij is. Misschien volstond het enkel dit beeld te hebben gemaakt.

Wilfried Vandierendonck van harte bedankt voor dit interview
Geen dank, het was voor mij een genoegen.

Bart Madou en Roland Ranson

Wilfried Vandierendonck

Geboren te Veldegem op 26 mei 1935, woont in de Kloosterstraat 26 te Veldegem

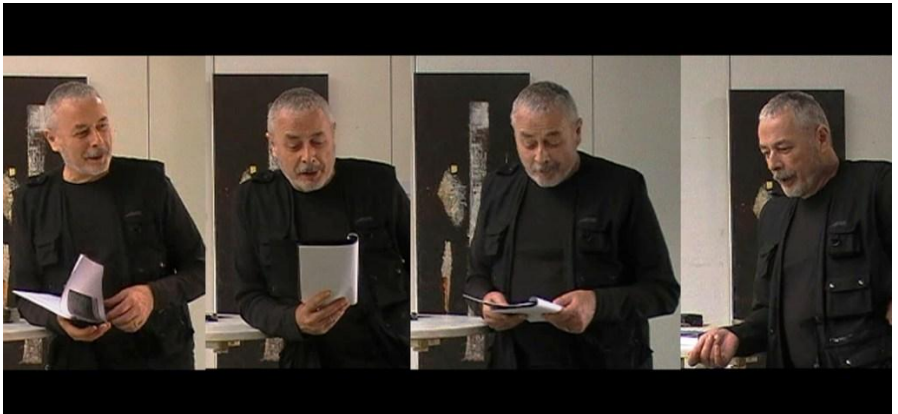
Gehuwd met Christiane Coudenys, drie kinderen, Stefaan, Leen en Pieter, vijf kleinkinderen: Elisabeth, Véronique, Margot, Katharina en Jacques.

Opleiding: M.O. Xaverianen in Knokke, Academie voor schone kunsten te Brugge: klassiek tekenen en toegepaste kunsten. Volgde onder de leiding van Frans Heirbauts een driejarige cursus restauratie kunstmonumenten en beeldhouwen.

Beroepswerkzaamheden: zaakvoerder van een ambachtelijk natuursteenbedrijf, specialisatie: schouwen, restauraties in steen, beeldhouwwerk

Artistieke bezigheden: tekeningen en beeldhouwwerk.

Over het lezen

Ernst Endres, architect Mönchengladbach (foto Rika Van Dycke)

“Alles is zoals ik het mij voorstelde en toch nieuw”

Ik zeg het u vlakaf: "Als ik al iets gelezen heb, dan heb ik toch niets onthouden". – De volgende alinea van het essay van Montaigne "Over boeken" – waar ik al het grootste gedeelte voor de vorige zin vandaan gehaald heb – begint als volgt: "Bij datgene wat ik geleend heb, moet men er vooral op letten of ik dat wat mijn gedachten verduidelijkt goed wist te kiezen."; verder "want ik laat anderen zeggen, wat ik zelf niet kan zeggen..."

Mocht ik nu zo vermetel zijn om mijn eigen biografie te schrijven dan zou ik zeer zeker met de zin beginnen: "Ik wenste dat mijn vader of mijn moeder er wat beter over nagedacht had of voorwaar het allebei hadden gedaan, want van rechtswege rustte op hen beiden de plicht in gelijke delen, wat ze daar aan het uitspreken waren toen ze mij verwekten."; Goethe die ik voor de titel van dit stukje dank en Schopenhauer – hij zal zeer zeker nog zijn nut bewijzen – hebben aan deze zin al vreugde beleefd. Laatstgenoemde schreef aan zijn uitgever Brockhaus dat hij graag, "met veel plezier" de vertaling van de onsterfelijke Tristram Shandy van Sterne op zich zou nemen.

Wat ik hier wil aantonen, is dat het lezen mij werkelijk verrijkt. Bij de aporieën [onoplosbare problemen rr] en de vervelende situaties waarin ik door het nadenken verzeild raak, vind ik tijdens het lezen zinnen die voor een ogenblik "doorgrond leven, plots inzicht" ["erkanntes Leben, jähen Sinn" Gottfried Benn] laten oplichten. Het staat daar "mit der schwarzen Letter"¹, met zwarte letters op het papier, "zoals ik het mij had voorgesteld", maar ik vond er zelf de bevrijdende uitdrukking niet voor. Daarin ligt wel het belangrijkste voordeel van het lezen, nl. dat wij – als de lectuur is zoals ze hoort te zijn - er ons eigen permanent denken bij onderbreken, terwijl we de gedachten van iemand anders "denken". In deze gedachten vinden wij snijlijnen, waarop zich ons eigen denken formuleert, op de juiste weg gezet wordt.

Een zin zoals deze van G(ottfried) B(enn): "Dat wat leeft is iets anders dan dat wat denkt", zegt wat ik voortdurend ervaar, maar nooit zo onder woorden zou kunnen brengen. Dat wat denkt, betekent de onafgebroken gedachtestroom binnen in mijzelf, die zich als een eindeloze film afspeelt. Deze gedachtestroom, waarvan wij aannemen dat hij een subject is, - wij noemen hem ons IK – en waarvan ik niet zeker ben of we er niet meer dan een van hebben – kunnen we door het lezen afbuigen, van richting doen veranderen. Pessoa zei: "Elke persoon is de droom van zichzelf"; al lezend

---

¹ term die Gottfried Benn in zijn "Probleme der Lyrik" gebruikt voor het absolute kunstproduct (rra)

kunnen we hierbij even stil blijven staan en ontstaat er open ruimte.

Dat even stilhouden, epoché, bereiken we ook tijdens het bidden, in de meditatie of - tijdens het liefhebben; het creëert een open plek met ruimte voor iets, dat een Niet-IK is, dat dit razende, constant doordrammende IK buiten houdt.

De vreemde zinnen die tijdens het lezen in mijn gedachten binnendringen, en waarvan ik dan zeg: dát is het, zo bedoel je het, leiden ertoe, dat ik mij in een gesprek bevind, in een heden, gaande van het verste verleden tot de meest afgelegen toekomst, - dat is eigenlijk die totale tijd tijdens welke mensen over een ziel beschikken die op een dergelijke manier kan voelen.

Kurt Flasch¹ schrijft in zijn boek over het fenomeen tijd bij Augustinus: "Het heden is de enige ontologische plaats van de tijd ... zielentijd, ...die herinneren / waarnemen / vooruitlopen in één is,...echte Imaginatio, ontwikkelen van afbeeldingen / voor mij hebben / bij zich hebben (Heidegger). Anderzijds lees ik zinnen als: "en archei en ho lógos / initium erat verbum / in het begin was het woord", - of "Ik weet dat ik niet weet", of "quid est ergo tempus [wat is eigenlijk tijd rra.], als niemand ernaar vraagt, weet ik het; als ik het iemand, op zijn vraag, wil verklaren, weet ik het niet." (Augustinus), - of: "Die Welt ist meine Vorstellung [De wereld is mijn voorstelling rra.]"(Schopenhauer), of "Der Begriff des Staates, setzt den Begriff des Politischen voraus" [Het begrip staat veronderstelt het begrip politiek (rra)] (Carl Schmitt), -- Wittgensteins: „Worüber man nicht sprechen kann, darüber muß man schweigen.“ [Van dat, waarvan men niet kan spreken, moet men zwijgen (rra)], en van Paulus: „videmus nunc per speculum in aenigmate..." [Nu zien wij als in een spiegel, vaag als in een raadsel (rra)], allemaal zinnen die mij al decennia lang innerlijk begeleiden, die ik waarschijnlijk nooit helemaal zal begrijpen, maar waarvan ik mij niet los kan maken en die in alle duisternis waarin ze zijn gehuld, schitteren.

Trouwens, - willen lezen is toch een behoefte die niet iedereen voelt. Borges verdeelde de mensen in nominalisten² en aanhangers van Plato, als aangeboren karaktertrek; - ik weet, dat ik tij-

---

¹ Duits filosoof, ° 1930, specialiseerde zich in Augustinus van Hippo (rra)

² nominalisme: wijsgerige richting in de scholastiek die de algemene begrippen, zoals bv. de schoonheid, het goede, de mens slechts als namen beschouwt en hun iedere werkelijkheidswaarde ontzegt; antiëem: realisme (rra)

dens het lezen geloof in de wereld van de ideeën, - dan is het heel duidelijk: *universalia sunt ante rem!*¹ - Men hoeft maar een vers uit Schillers "Nänie" (1800) te lezen, nl. "Auch das Schöne muß sterben" [Ook het schone moet sterven (rra)] en men begrijpt: dat, wat hier het schone genoemd wordt, "niet iets [is], wat de mens benoemt, maar iets, wat uit zichzelf, als klank, werkelijk tot uitdrukking komt" (Plato, Cratylus). Zo is ook de domheid "haar te zien maar niet meer te kunnen verdragen" waarvoor Bouvard "een beklagenswaardig talent ontwikkelt" (Flaubert), slechts als idee te vatten.

-- In oktober 1944, toen ik geboren werd, zou Nietzsche honderd jaar geworden zijn. - Ik weet nu, op dit ogenblik, echter niet, of de ideeën van die man, die zijn geboorte tot een wereldgebeurtenis lieten uitgroeien, zo belangrijk waren als dat wat Helmholtz in 1847 in zijn lezing "Über die Erhaltung der Kraft" [Over het behoud van energie (rra)] voor het natuurwetenschappelijk genootschap in Berlijn naar voren bracht, - en dat wat Darwin in 1859 onder de titel: "On the origin of species" publiceerde. - Het effect dat beide publicaties sorteerden, rechtvaardigt in elk geval dat Gottfried Benn ze een keerpunt in de geschiedenis noemt: "zoals dat, waarna wij de eeuwen met na (post) en voor (ante) onderscheiden". Het nieuwe tijdperk confronteert ons met de nieuwe werkelijkheid, - de door de natuurwetenschappen geverifieerde werkelijkheid: ... na 4000 jaar geschiedenis van de mensheid, hielden de mensen ermee op, God te erkennen als de diepste grond van al het zichtbare. - Dat was zelfs na Kants "Ding an sich" nooit in twijfel getrokken. Er was dus in feite een nieuwe tijd ontstaan, een wiskundige, eenparige² tijd, waarmee de wereld meetbaar en regelbaar werd.... Hier gaat het dus "niet meer over de antieke grondstelling, dat de eeuwigheid tot in het oneindige ontleedbaar is en tot het expansieloos heden verschrompelt" (Kurt Flasch), of over Plato's: ...spiegelbeeld van het in zich rustende aion [eeuwigheid] dat zich conform het getal beweegt. (Timaeus).

In de kinderziel staat de eeuwigheid, als reële ervaring geenszins in betrekking met het getal; eeuwigheid is de drie-eenheid van verleden / heden / toekomst, - de "inhoud van de tijd" (G.B.). - Die speelt voor de nieuwe tijd geen rol van belang meer, want het

---

¹ het realisme hield eraan vast dat algemene begrippen een bestaan op zichzelf hebben in de trant van platonische ideeën rra..

² zonder versnelling of vertraging (rra)

is een tijd met begin en einde, een hoeveelheid tijd tussen oerknal en warmtedood¹.

Het ervaren van tijd als hoeveelheid wordt in eerste instantie door het lesuur in de hand gewerkt. Het lesuur is van een bijna bedenkelijke aard, door het feit dat het een kwart van de uurcirkel te vroeg eindigt; dus is er op een bepaalde manier mee geknoeid. Een kind dat zich tot nu toe met succes en verregaand bevrijd had van de beschadigingen door volwassenen, - niet dat het volledig aan de opvoeding ontsnapt was, zelfs, af en toe tekenen van welopgevoedheid bereidwillig tentoonspreidde -, leerde al vlug hoe het, ten gevolge van oplettend gedrag en goede bedoelingen, goede cijfers op het rapport kreeg waartegen het geen bezwaar maakte, maar het twijfelde wel aan de waarde ervan. - Uit het hoofd leren en dan voor het afraffelen geloofd worden, had iets vernederends, was een vorm van onderwerping. - Eigen mening / inzicht / betekenis werden buiten gehouden.

"Ik kom uit mijn kinderjaren", antwoordde St.-Exupéry op de vraag naar zijn herkomst, - hij poneert daar kinderjaren als een plaats.

Die plaats noemt Heidegger een "ursprüngliche Einheit" [oorspronkelijke eenheid (rra)]; die plaats "houdt op zijn manier aarde en hemel, de goddelijken en de sterfelijken samen." Dit samenzijn, d.w.z. het zich in "de eenheid van het vierkant bevinden [elk van de vier weerspiegelt op zijn manier het wezen van de overige], de toestand van de gelovige dus, kent nog de gelukzaligheid en blijft derhalve altijd het doel van het verlangen. Wij weten in ons hart, dat daar de volheid, het echte bestaan zich bevindt. - Op school willen wij leren wat we moeten weten, om daar deel aan te hebben: opdat "in de wereld iets zou ontstaan, wat iedereen in de kinderjaren laat binnenkijken, maar waar nog nooit iemand was. - Heimat" (E. Bloch, Das Prinzip Hoffnung).

Dat niemand te ver in deze richting af zou dwalen, daarvoor zorgt de wet van het verknoeide uur, - de bel houdt het binnen de perken; het schrille klinken is als het "vervloekte zweepgeklap" waar Schopenhauer zijn banvloek achteraan stuurt. Verlossing uit vreselijke verveling en tijdens het laatste uur beëindiging van de gevangenschap- waarnaar zeer zeker maar al te dikwijls hartstochte-

---

¹ de toestand die zou intreden wanneer in het heelal alle temperatuurverschillen door uitwisseling van warmte waren opgeheven (volgens de entropiewet)

lijk verlangd werd, toch voerde het geregeld naar tijdloze momenten van opmerkzaamheid.

Ten laatste vanaf ons twaalfde hebben wij het door: er loopt iets fout met het onderwijs, - eigen mening / inzicht / betekenis worden op zo'n manier nauwelijks verworven. We gaan dus op eigen risico op onderzoek. Heel erg nuttig voor mij was ons godsdienstboek "Der Weg die Wahrheit das Leben" [De weg de waarheid het leven (rra)]. Op goede scholastische manier waren hier de ideeën van de knapste koppen voorgesteld, vanaf de Oudheid tot de nieuwste tijd, - en ze waren gewogen - op hun waarde en inhoud in verhouding tot de door God geopenbaarde waarheid. Hier won de theologie het glansrijk van alle constructies van menselijke gewiektheid. - Nog altijd is het leerstelsel van de katholieke kerk voor mij bewonderenswaardig, in de zin van: volmaakt, schoon en uniek.

Ook al lag begrip van en inzicht in intellectuele thema's eerder dicht bij Molly Bloom's metempsychose¹ dan bij Stephen Daedalus' heldere waardering van de "logische en coherente teit"², toch was het op een spoor terechtgekomen dat om te beginnen leidde naar Camus en Sartre.

En zeker begon de "schwarze Letter" (G.B.) een soortgelijke magie uit te oefenen zoals de wonderbaarlijke Bijbelillustraties van Julius Schnorr von Carolsfeld in de vroegste jaren. Die illustraties vormden een soort van verzameling van de westerse beeldende kunst; als men Vergilius wegens zijn navolging van Homerus een compiler, m.a.w. een plunderaar noemt, dan heeft von Carolsfeld deze titel net zo goed verdiend. Hij is voor de beeldtaal van de eeuwen voor hem een echte eye opener.

Albert Camus doet met zijn "Homme Révolté" hetzelfde, doordat hij zich bezighoudt met het absurde in het werk van filosofen en schrijvers uit voorafgaande periodes en ons voorhoudt, "geduldig de moeilijke wetenschap van het leven te leren." In het werk van Camus en Sartre duiken voor het laatst nog types op die "Ik" zeggen, al lijkt dit Ik in "De Vreemdeling" (L'étranger) een iets, een ding dat Ik zegt.

In de volgende scène komen we Estragon en Vladimir tegen en wat nog enkel gezegd kan worden is: "Ach ja" (S. Becket), waardoor de werkelijkheid bij de mens aangekomen is...Hier de dialoog:

---

¹ Zielsverhuizing, reïncarnatie (rra)

² In "Portret van de kunstenaar als jongeman" J. Joyce: de uitdrukking van Stephen Dedalus voor de rooms-katholieke godsdienst (rra)

...

E Kom, laten we gaan!
V Wij kunnen niet.
E Waarom niet?
V Wij wachten op Godot
E Ach ja.

Dit – Ja- met het -Ach- ervoor, blijft een Ja!, - een Ja tegen de toestand – tegen de plaats waar wij na de sprong uit het oude wereldbeeld terechtgekomen zijn; een Ja tegen de hoofdlijn; - geen grandioze plaats, - even kijken...

Estragon heeft geleerd de domheid te zien; hij heeft "het beklagenswaardig talent, haar niet meer te kunnen verdragen" (Flaubert) afgelegd; hem is niets meer opgelegd zoals dat het geval is met Sisyphus. – "ducunt volentem fata etc." (Seneca) [Het lot begeleidt hem die toestemt (rra)], dat is lang geleden, hier hebben de neurobiologen een andere mening. – Wij moeten ons Estragon niet "als een gelukkig mens voorstellen" (Camus), - hij kent zijn lotsbestemming niet; hij is enkel nog maar een sterveling. Over dit geslacht zegt Heidegger: "De stervelingen wonen, voor zover ze de goddelijken als de goddelijken verwachten...ze wachten op het teken van hun aankomst en miskennen niet de tekens van hun onvolmaaktheid...In de rampspoed nog wachten ze op het hun ontnomen heil / redding / verlossing¹."

--- Een zin van Robert Musil: "Woorden springen als apen van boom tot boom, maar in het donkere gebied waar men zijn oorsprong vindt, mist men hun vriendelijke bemiddeling ."

Luister en ellende van de "Schwarze Letter" vat Gottfried Benn in de verzen:

Ein Wort

Ein Wort, ein Satz -: aus Chiffren steigen
erkanntes Leben, jähen Sinn,
die Sonne steht, die Sphären schweigen
und alles ballt sich zu ihm hin.

---

¹ Heidegger stelt hier de vraag wat "wonen" betekent en in hoeverre het bouwen in het wonen vervat zit. Uit Heidegger, Bauen Wohnen Denken (1951 Darmstädter Gespräche)

Ein Wort - ein Glanz, ein Flug, ein Feuer,
ein Flammenwurf, ein Sternenstrich -
und wieder Dunkel, ungeheuer,
im leeren Raum um Welt und Ich.

Een woord

Een woord, een zin - : uit codes stijgen
doorgrond leven, plots inzicht,
de zon staat stil, de sferen zwijgen
en alles verdicht zich naar hem toe.

Een woord - een glans, een vlucht, een vuur,
een vlammenstraal, een sterrensleep -
en weer donker, immens,
in de lege ruimte rond wereld en ik.

(vertaling rra.)

Fritz Mauthner heeft in zijn "Kritik der Sprache" uiteengezet dat de wereld van de mens uit werelden bestaat, die van taal gemaakt werden: de werelden van alledag, van de godsdiensten, de filosofie en ook de wereld van de natuurwetenschappen.

Dat is een bevestiging van de zin van Mallarmée: - Tout about à un livre -, alles draait uit op een boek...

Ernst Endres, Schaan, 8. August 2010

Vertaling en bewerking Roland Ranson

Boeken die mij van dienst geweest zijn. (Waar mogelijk werd een Nederlandse uitgave – cursief – toegevoegd (rra))

Fritz Mauthner, Beiträge zu einer Kritik der Sprache, Berlin u. Stuttgart 1921

Michel de Montaigne, Essay`s, Zürich 1953

Michel de Montaigne, De Essays, Athenaeum - Polak & Van Gennep 2010

Laurence Sterne, Leben und Ansichten von Tristram Shandy Gentleman, Zürich 1991

Laurence Sterne, Het leven en de opvattingen van de heer Tristram Shandy, Athenaeum - Polak & Van Gennep 1990, 820 pagina's

Laurence Sterne, The life and opinions of Tristram Shandy, Gentleman, , Penguin Books Ltd 2003, 784 pagina's
Johann Wolfgang von Goethe, Werke, Frankfurt (M) u. Leipzig, 1998

Gottfried Benn, Das Hauptwerk, Wiesbaden u. München, 1965

Kurt Flasch, Was ist Zeit, Augustinus von Hippo, Das XI. Buch der Confessiones, Frankfurt (M) 1993

Arthur Schopenhauer, Sämtliche Werke, Hrsg. A.Hübscher, Wiesbaden 1972

Evangelium des Johannes, n.d. Übersetzung von Martin Luther

Paulus, 1. Kor. 13, dito

Carl Schmitt, Der Begriff des Politischen, Berlin, 1963

Carl Schmitt, Het begrip politiek, Booom Uitgeverij, 2001

Ludwig Wittgenstein, Tractatus Logico-Philosophicus, Frankfurt (M) 1963

Ludwig Wittgenstein, Tractatus logico-philosophicus, Athenaeum - Polak & Van Gennep 2006, 186 pagina's

Jorge Luis Borges, Gesammelte Werke, München u. Wien 1981

Hermann von Helmholtz, Über die Erhaltung der Kraft, eine physikalische Abhandlung, Berlin 1847

Charles Darwin, Über die Entstehung der Arten im Thier und Pflanzen – Reich durch natürliche Züchtung oder Erhaltung der vervollkommneten Rassen im Kampfe um's Daseyn, Stuttgart 1860

Charles Darwin, Het ontstaan van soorten / druk 4: door natuurlijke selectie ofwel het bewaard blijven van rassen die in het voordeel zijn in de strijd om het bestaan, L J Veen, 2009, 574 pagina's

Platon, Platon`s Werke von Friedrich Schleiermacher, Berlin 1818

Plato, Dialogen, Unieboek / Het Spectrum, 2010, 368 pagina's

Antoine de Saint-Exupéry, Wind Sand und Sterne, Dessau, 1940

Martin Heidegger, Bauen Wohnen Denken, (Darmstädter Gespräch 1951) Braunschweig ,1991

Ernst Bloch, *Das Prinzip Hoffnung*, Frankfurt (M) 1959

James Joyce, *Ulysses*, Übersetzung von Hans Wollschläger, Frankfurt (M) 1975

James Joyce, Ulysses, vertaling Paul Claes en Mon Nys, De Bezige Bij, 2009, 851 pagina's

James Joyce, *Stephen der Held*, Frankfurt (M), 1972

James Joyce, Een portret van de kunstenaar als jongeman, De Bezige Bij, 2009, 368 pagina's.

Julius Schnorr von Carolsfeld, *Die Bibel in Bildern*, Leipzig 1993

Albert Camus, *Der Mythos von Sisyphos*, Hamburg 1959

Albert Camus, *Der Mensch in der Revolte*, Hamburg 1963

Albert Camus, De mens in opstand, De Prom, 2010, 320 pagina's

Samuel Beckett, *Warten auf Godot*, Frankfurt (M) 1990

Samuel Beckett, Wachten op Godot, in Wachten op Godot, drie romans, De Bezige Bij, 2006, 556 pagina's

Gustave Flaubert, *Bouvard und Pécuchet*, Zürich 1979

Gustave Flaubert, Bouvard en Pecuchet, House of Knowledge, 2007, 523 pagina's

Seneca, *107. ep.ad luc.*, Göttingen 2001

Seneca, XXV brieven aan Lucillius, Standaard Uitgeverij 1978, 111 pagina's

Robert Musil, *Der Mann ohne Eigenschaften*, Hamburg 1978

Robert Musil, De man zonder eigenschappen, Meulenhoff 2002, 1355 pagina's

Oorspronkelijke tekst in het Duits op www.obsidian.bild-art.de
rubriek literatuur: "es ist alles wie ich's mir dachte und alles neu" –
Über das Lesen.

Over e-books, drukinkt en de geur van oud papier:

Mijmeringen over lezen in het digitale tijdperk

Kent u het boek 'Als op een winternacht een reiziger' van Italo Calvino? Ja? Dan is de openingsscène u vast en zeker bijgebleven. Calvino beschrijft immers, op een onvergetelijke en voor de boekenliefhebber erg succulente wijze, een lezer die op het punt staat te beginnen lezen in ... 'Als op een winternacht een reiziger'. Acht bladzijden lang kruipt hij, met tastbaar plezier, in het hoofd van zijn naamloze protagonist, vanaf het moment dat die in de winkel het boek betast en besnuffelt, tot hij (of zij) ervoor gaat zitten om te beginnen bladeren en uiteindelijk lezen: een bijna sacraal moment. De hele keten van gebeurtenissen zal elke boekenfreak meer dan bekend in de oren klinken. Alleen: vervang 'boek' door 'e-book' en wel ... de zorgvuldig opgebouwde Calvino-wereld klapt in elkaar en woestj ... weg is de magie.

Het fysieke boek is aan een langzaam aftakelingsproces begonnen, en binnenkort lezen we enkel nog digitaal, als we sommige nieuwsbronnen mogen geloven. Anderen zeggen dan weer dat het allemaal zo'n vaart niet zal lopen. Maar toch. Jeff Bezos, de oprichter van de onlinewinkel Amazon, liet in juli 2010 weten dat zijn bedrijf in de VS meer e-books verkocht dan gedrukte boeken met harde kaft. En in augustus dit jaar onstond er heel wat deining toen bleek dat de Amerikaanse boekengigant Barnes & Noble zichzelf te koop zette na zware verliezen. Het nieuws werd beschouwd als het zoveelste signaal dat de onlineboekenverkoop de gewone boekhandel en het klassieke lezen in de verdrukking zou brengen. Het e-book is aan een opmars begonnen, zoveel is duidelijk. Maar is het nu echt zo'n inkten-killer?

Misschien eerst wat duiding bij wat we onder 'e-book' en 'e-reader' verstaan. Een e-reader (de 'e' staat voor electronic) is een toestel, niet groter dan een doorsnee Penguin paperback en een pak dunner, waarop je digitale boeken kan lezen. Een stuk ijzer dus, in de volksmond. Er komt natuurlijk ook software aan te pas; die wordt standaard met het toestel meegeleverd. Voorbeelden zijn de alombekende Amazon Kindle over de Sony Reader tot de iPad van Apple, al is die laatste dan weer veel méér dan een machine om boeken op te lezen. 'E-books' zijn boeken in digitale vorm (in de volksmond: lucht en lettertjes), die je op je e-reader kan lezen. Anderzijds is het niet zo dat je een e-reader nodig hebt

om e-books te lezen. De benodigde software kan je doorgaans heel eenvoudig gratis van het web plukken en installeren op je desktop, laptop, notebook, smartphone of wat dies meer zij. Al is een e-reader wel een pak handzamer en natuurlijk: erg *trendy*.

Voorstanders van digitaal lezen doen doorgaans heel wat moeite om de superioriteit van bits en bytes over inkt en papier te propageren. En op sommige vlakken hebben ze een punt. Laten we die eens overlopen. Eén: de gemiddelde e-reader weegt een kwart kilo. Een e-book weegt nul gram. Of je nu duizend e-books op je toestel staan hebt of geen, maakt geen verschil (lucht is lucht). Dat betekent dat je dus simpelweg met je volledige bibliotheek de hort op zou kunnen gaan, gesteld dat je dat zou willen. Twee: e-books zijn vandaag de dag (iets) goedkoper dan hun papieren tegenhanger. En de zogenaamde 'public domain' boeken – dat zijn boeken waar geen auteursrechten meer op rusten – zijn via allerhande sites (zoals www.gutenberg.org) gratis te downloaden. Je hebt je e-reader dus zó gevuld met kilo's Dickens, Austen, Tolstoj, Shakespeare en Kafka. Allemaal voor nul euro. Wil je je boeken online kopen, dan is het een kwestie van surfen, klikken, betalen en downloaden. Je hoeft er je huis niet meer voor uit. Gedaan met wachten op de postbode, gedaan met verzendingskosten. Nadeel: het aanbod e-books, zeker in het Nederlands, is nog erg beperkt. Drie: de meeste e-readers bieden je de mogelijkheid om je persoonlijke notities aan het boek toe te voegen. Je kan die altijd bijwerken of verwijderen. En zoals alle digitale files, zijn zowel boek als aantekeningen bliksemsnel doorzoekbaar. Zalig voor wetenschappers, onderzoekers en studenten. Vier: e-books zijn makkelijk te manipuleren. Lettertype te lelijk? Kies een ander. Te klein? Switch naar een groter font. Op een toestel als de iPad worden sommige boeken een waar multimediaal feest. Vergaap je maar eens aan hoe 'Alice in Wonderland' er op de iPad uit ziet (heel simpel: surf naar www.youtube.com en tik 'Alice in Wonderland for the iPad' in het zoekveld). Vijf: e-books zijn wellicht milieuvriendelijker. Er hoeven geen bomen voor te sneuvelen. Volgens labnol.org is de CO2 uitstoot voor de productie van veertig à vijftig boeken idem aan die voor het fabriceren van één e-reader.

Ondanks al deze voordelen van e-books, zijn er toch ook voldoende redenen om de e-kat nog even uit de e-boom te kijken. Laten we er een aantal even op een rijtje zetten. Eén: al eens een kop hete koffie over je e-reader gegooid? Per abuis in het schuimende badwater laten vallen? Terwijl een 'écht' boek vaak meer karakter krijgt als de rug goed werd gekraakt, er ezelsoren in de bladen zitten, wijn op werd gemorst en er een fiets overheen is gereden (allemaal gebeurtenissen die een aantal van mijn boeken

te beurt zijn gevallen), is de fragiele e-reader niet bestand tegen ruwe praktijken. O ja, en als de batterij leeg is, is het uit met de pret. Twee: het wordt vaak vergeten, maar ook bits & bytes zijn onderhevig aan slijtage. Dat proces wordt 'bit rot' of 'data rot' genoemd. Er gaat echter wel flink wat tijd overheen. Meer nog: je zou gerust kunnen stellen dat als je e-books aan 'data rot' zijn gaan lijden, je e-reader en bijbehorende software ook al museumstukken zijn geworden. Wat ons bij een derde nadeel brengt: een boek is voor altijd, of toch tenminste: een paar generaties. Misschien dat je de e-reader die je vandaag koopt, binnen een jaar of tien, twintig nog zal willen gebruiken. De kans is echter klein dat je daarin zal slagen. Wie dus voluit voor digitaal gaat, stemt er ook mee in dat hij of zij geregeld in een nieuwe drager en software zal investeren. En die dingen zijn duur. De Kindle is onlangs nog fors in prijs gezakt, maar kost vandaag de dag nog minstens 110 Britse pond (zie www.amazon.co.uk). De iPad kost een veelvoud daarvan. Het gros van de e-readers zit daar tussenin. Met andere woorden: e-books zijn goedkoper dan fysieke boeken, en sommige zijn zelfs gratis, maar je moet toch een flink aantal boeken hebben gedownload om de investering in je drager terug te verdienen. Een vierde heikel punt bij e-books is het zogenaamde format. Wikipedia maakt melding van een twintigtal bestandsformaten. De belangrijkste zijn de volgende vijf: .epub (een open standaard); het welbekende .pdf; het beveiligde .azw format van Amazon Kindle; het mobipocket format .prc; en het zeer basale .txt. Nu is het helemaal niet zo dat je elk type format op elk type e-reader kan openen. E-books van onlinewinkel Amazon kan je in .azw format enkel op de Amazon Kindle lezen. Je zal dus vaak e-books moeten gaan converteren naar andere formaten, wil je ze op diverse e-readers kunnen lezen. En een universele standaard is er nog niet echt, al begint het er steeds meer op te lijken dat .epub die zal worden. Interessant in dat opzicht is het kersverse nieuws rond de Amerikaanse internetgigant Google. Die wil met zijn onlineboekenwinkel Google Editions de concurrentie aangaan met Amazon en de Apple iStore. Google Editions pikt in op de 'format war' met het principe '*buy anywhere, read anywhere*', wat zoveel betekent als: elk aangeschaft boek zal je op om het even welke e-reader kunnen lezen. Met het wegnemen van de technische belemmeringen van e-books, zou Google wel eens heel snel 20% van de online boekenmarkt kunnen veroveren. Het project gaat eerstdaags live in de VS; de Europese lancering zou voor 2011 zijn. We zijn benieuwd!

Naast al deze vrij objectieve nadelen aan elektronisch lezen, zal de echte boekenfanaat ook nog andere, meer emotionele, bezwaren inbrengen. Want zeg nu zelf: je hele bibliotheek op een

machientje, kan het nog treuriger? Het ritueel dat Calvino zo treffend beschrijft, valt bij het digitale lezen helemaal weg: het plezier van in boekenwinkels rond te struinen, urenlang te bladeren en te proeven, te vinden waar je helemaal niet naar op zoek was; het voorzichtig mee naar huis nemen van de geborgen schatten, het gulzig uitpakken ervan; het opsnuiven van de geur van verse drukinkt of oud papier; het ritueel van ervoor te gaan zitten (of liggen) ... en het lezen. Hoe handzaam en efficiënt zo'n e-reader ook is, innig verliefd zal een boekenliefhebber er niet op worden. Dankzij de e-reader wordt de lezer in de trein of op café de zoveelste medemens die naar een digitaal scherm zit te turen. Je zal niet weten of hij of zij een boek leest (laat staan welk boek) dan wel patience speelt of zit te facebooken. En heeft u er al eens over nagedacht wat toekomstige auteurs zullen signeren in je e-book? Of hoe je een e-book aan iemand cadeau zal doen ('Alsjeblieft schat, met déze code kan je op dié website dát e-book gaan downloaden. Als je de juiste e-reader hebt tenminste. Veel plezier ermee'). En bent u ook één van die mensen die bij de aanblik van een goedgevulde boekenkast (de uwe of die van een ander) een gevoel van welbehagen en nieuwsgierigheid ervaart? Die opfleurt van een bezoek aan een van boeken doordrongen ruimte, of het nu de bibliotheek, een stoffig tweedehandsboekenwinkeltje of een megastore is?

Begrijp me niet verkeerd. Ik heb geen hekel aan e-readers en e-books. Zelfs niet een beetje. Digitaal lezen is here to stay, of we dat nu leuk vinden of niet. Naslagwerken, textbooks, veel non-fictie, kranten en tijdschriften: het gros ervan zou ik eigenlijk best wel digitaal kunnen consumeren. En ik geef toe dat voor deze types van lectuur en literatuur digitaal lezen erg efficiënt kan zijn. Het valt me echter zwaar om digitaal lezen te rijmen met het soort van lezen waar efficiëntie niet aan de orde is, zoals bij literatuur. Ik weet het wel: eigenlijk maakt het niet uit, of zou het dat niet mogen doen. Want het draait bij literatuur nét zo goed om wat je er uithaalt, van kennis over plezier tot troost. De collectioneur die dure boeken verzamelt uit snobisme is evenzeer in de waan als de *geek* die opzichtig met een e-reader rondloopt omdat het trendy is. Maar toch: als we binnenkort met z'n allen alleen nog digitaal zullen kunnen lezen (iets wat ik de eerste 10 jaar nog niet zie gebeuren), gaat een uniek stuk van de romantiek van het lezen verloren. We zullen ongetwijfeld een manier vinden om daarmee om te gaan. Maar de openingssène van Italo Calvino's 'Als op een winternacht een reiziger' zal steeds minder relevant worden.

Muriel Reyserhove

WOORDEN

ZIJN VENSTERS OP VELE EINDERS

EEN INITIATIEF ROND LETTEREN EN BEELDENDE KUNST

Op zaterdag 4 december 2010 om 15 uur werd in het Stedelijk Museum 't Gasthuys te Aalst de tentoonstelling WOORDEN ZIJN VENSTERS OP VELE EINDERS geopend. Dit kunstinitiatief legt een link tussen letteren en beeldende kunst.

Liefst 65 kunstenaars uit alle hoeken van Vlaanderen, zowel kunstenaars die prominent aanwezig zijn op de nationale kunstscène als beloftevolle kunstenaars wier werk zich onderscheidt door een grote oorspronkelijkheid en expressieve kracht, werkten hieraan mee.

Centraal in het project staat de publicatie van een kunstboek waarin een beeld wordt gegeven van de hedendaagse kunst in Vlaanderen aan de hand van de verbeelding van lyrische teksten geselecteerd uit het werk van Firmin van der Poorten.

Firmin van der Poorten (1921) was jarenlang de bezieler en drijvende kracht van het literair tijdschrift Nieuwe Stemmen (1944-1978) waarin o.m. Paul Snoek en Ward Ruyslinck debuteerden. Hij schreef poëzie, dramatische teksten, korte verhalen en novellen, polemische stukken, kritische overzichten, aforismen en luisterspelen. De onderwerpen die F. van der Poorten aansnijdt gaan meestal over mens en tijd, de vluchtigheid van alles, de vergankelijkheid, de ijdelheid van het menselijk streven en uiteraard liefde en dood. Een ander aspect van zijn poëtica is de verbondenheid met de natuur en de seizoenen. Karakteristiek voor de woordkunst van Firmin van der Poorten is de volkse gedragenheid en de helderheid van zijn zeggingswijze, kortom de openheid. Op dat stuk onderscheidt zijn werk zich manifest van de toon, en vooral de geslotenheid van de eigentijdse poëzie.

WOORDEN ZIJN VENSTERS OP VELE EINDERS (156 pagina's, vierkleuren-druk, ingebonden in hardcover) bevat werk van o.m. Hugo Besard, Jean Bilquin, Gerda Blindeman, Walter Brems, André Bruylandt, Raf Coorevits, Paul De Bruyne, Annette Defoort, Jean-Pierre De-loore, Frans De Vree, Ronald Ergo, Rafaël Gorsen, Luc Hoenraet, Octave Landuyt, Marcel Maeyer, Frans Minnaert, Achiël Pauwels,

Dany Persoons, André Roelant, Fons Roggeman, Gilbert Swimberghe, Paulette Taecke, Edward Vandaele, Henri Vandermoere, Hilde Van De Walle, Rika Van Dycke, Herman Van Nazareth, Hilde Van Sumere, Luc Verstraete, Barbara Verstraete, Eddy Walrave en Marijke Willaert. Bovendien is in het boek de complete reeks lyrische teksten opgenomen waarop de kunstenaars zich konden inspireren. Met bijdragen van Hans Borghmans, Luc Geeroms, Conservator 't Gasthuys - Stedelijk Museum Aalst en Jean-Paul van der Poorten.

Rika Van Dycke – Onaangekondigd (zeefdruk)

Het boek geeft niet alleen een verhelderend inzicht in het werk van Firmin van der Poorten maar is tevens een spiegel van het hedendaagse artistieke landschap in Vlaanderen. Het kan worden besteld door storting van € 35 (verzendingkosten inbegrepen) op reke-

ningnummer 063-9096186-46 van Jean-Paul van der Poorten, Lindenstraat 68 te 9300 Aalst, met vermelding Kunstboek Woorden zijn vensters op vele einders.

De tentoonstelling in het Stedelijk Museum van Aalst geeft een overzicht van de bundels, kunstitgaven en bibliofiele edities die tussen 1946 en vandaag rond het werk van Firmin van der Poorten zijn verschenen, belicht de tijdschriften waaraan hij heeft meegewerkt en toont een unieke verzameling prenten geïnspireerd op de grote thema's uit zijn werk. De tentoonstelling loopt tot en met woensdag 23 december 2010.

WOORDEN ZIJN VENSTERS OP VELE EINDERS
T GASTHUYNS - STEDELIJK MUSEUM AALST
4 - 23 . XII . 2010

Wat je gemist hebt loop je achterna
en wat je hebt wil je weer kwijt. –
Wankelmoedig zijn wij lijk de winden,
dwaas en onverstandig als de tijd.

Wat je verbrandde wil je gaan aanbidden,
wat je vereerde openlijk verbranden.
Op reis roept heimwee ons naar huis
en thuis ontvouwen wij de kaart van vreemde landen.

Wie je niet lijden kunt heb je nog lief
En wie je liefhebt ga je stiekem haten :
Wij worden uit onszelve nooit goed wijs
En kunnen ons niet op ons hart verlaten.

Maar 't kind dat je geweest bent
Blijft je trouw en speel je nimmer kwijt;
Het loopt je na totdat je doodgaat,
al herken je 't niet altijd.

Firmin van der Poorten.

Verwilderd

'De soldaat Johan', een verborgen ideoloog of gewoon een dromer?

Bij de voorstelling van het vijfde deel van de Filip de Pillecynstudies hield professor Nederlandse literatuur Kris Humbeek (UIA) een referaat over de intentionele ontwikkelingen binnen de Vlaamse romankunst: hij zag een evolutie van schrijvers die hun volk wensten op te voeden, naar romanciers die hun werk zagen als een autonoom kunstwerk. Deze conclusie lijkt me minstens onvolledig want in 1947 publiceerde Louis Paul Boon 'Mijn kleine oorlog' waarvan de oorspronkelijk laatste zin een slogan werd: 'Schop de mensen tot ze een geweten krijgen'.

Boon bedreef wat men noemt 'littérature engagée' en het verschil met de negentiende-eeuwse romankunst in Vlaanderen bestaat in het feit dat de vroegere boeken met 'zedenkundige' intentie de heersende moraal wensten te bevestigen terwijl de geëngageerde auteur die aan kritiek onderwerpt en eventueel wil doorbreken en vervangen door een meer geëmancipeerde.

Wat me echter het meest verwonderde was de quasi terloopse opmerking dat er in 'De soldaat Johan' uit 1939 een aantal zinsneden staan die verdacht gelijken op de frases uit de toenmalige Nazi-propaganda. Aan zijn essay over 'Houtekiet' van Gerard Wal-schap en 'De soldaat Johan' in de FDP-studies voegt Humbeek een bibliografie toe waarin een Duitse analyse van de Nazi-propaganda wordt vermeld, helaas zonder aan te geven om welke frases het gaat. (Zie: Filip De Pillecyn Studies V, p 45-47.)

Mocht de bewering van Humbeek kloppen dan zijn er twee mogelijkheden: ofwel was Filip de Pillecyn bij het schrijven van zijn 'historische' roman (dus in 1938-39) reeds zo vertrouwd met de Nazi-propaganda dat hij deze bewust of onbewust heeft opgenomen in zijn scheppingsarbeid; ofwel vertolkte hij wat men in het Duits noemt de 'Zeitgeist', een opvatting die toenmaals in heel West-Europa sluimerde of manifest aanwezig was in geografisch ver van elkaar verwijderde geesten. Mij komen beide mogelijkheid bijzonder onwaarschijnlijk voor, ik heb de pretentie om in 'De soldaat Johan' iets anders te lezen, met name een instelling die eerder aan

een evangelisch geïnspireerd socialisme of sociaal-anarchisme doet denken, dan aan het fascisme.

Ik maak gebruik van de schooluitgave in de reeks 'Bibliotheek van Vlaamse Letteren', zonder datum. Deze uitgave biedt het voordeel dat ze in een appendix wat historische verwijzingen bevat, in het bijzonder over de boerenopstanden aan het einde van de middeleeuwen.

Om te beginnen stel ik vast dat de soldaat en boerenzoon Johan niet van nature een opstandig personage is, hij wordt dat onder invloed van anderen. Hij heeft gediend in het leger van de Bourgondische hertog Karel de Stoute en telkens hij daarover mijmert, spreekt hij met verering voor de dappere hertog:

'De hertog zal weerkomen en deze streek zal een deel zijn van het koninkrijk dat hij wil stichten. Hij is een groot veldheer.'(p 18)

Allesbehalve revolutionaire taal dus.

Wanneer Johan zijn plekje heeft gevonden in de Durmevallei en het land begint te bewerken, wordt hij een eerste keer geconfronteerd met de hautaine rentmeester. Hij biedt geen weerstand maar trekt naar Gent in de hoop de jonge gravin te kunnen spreken: hij doet dus een beroep op de gevestigde macht. Hij heeft zelfs een 'smeeschrift' mee. (p 35) En deze beweging maakt hij een tweede keer wanneer hij zijn zaak gaat bepleiten bij de abt. Johan gedraagt zich hier niet als een smekeling maar een verzetsstrijder of opstandeling is hij evenmin.

In Gent maakt Johan kennis met de eerste en misschien zelfs enige echte opstandeling van het hele boek: de dominicanenpater Bruno, een bedelmonnik.

'Maar toen hij de monnik zag, kreeg hij verse hoop. Daar was gezag, en geestelijkheid en daar moest het van komen.' (p 36)

In dit spontane aanvaarden van het gezag van een monnik kan men bezwaarlijk een autonome, geëmancipeerde geest zien.

Ook in Gent ontmoet Johan de soldaat Lieven die wellicht het rebelse temperament van de Gentenaars incarneert en alleszins al verder denkt dan Johan:

'Nu zitten ze (de Gentse 'smeden, tijkwevers en molenaars') vast, zuchtte Lieven, en wat hebben ze gedaan. Zij stonden voor het recht van de kleine man. En ik zeg het nog, het is niet voor het geld van die opslag, het is voor het recht; en of het recht zout, graan of bier heet, recht blijft recht.' (p 37)

Hiermee is al een eerste keer aangegeven wat de inzet zal zijn van Johans engagement: hij wil een samenleving met meer rechtvaardigheid, en om die reden had hij net zo goed een romanpersonage van Boon kunnen zijn ware er niet zijn vroomheid en godsdienst-

ge onderdanigheid. Het verschil met Boonse helden is dat Johan, in merkwaardige tegenstelling tot pater Bruno, figureert in een context van late feodaliteit en de opperste leenheer is God tegen wie men niet in opstand mag komen:

'Ik zal u nu wat zeggen, kameraad, en denk dat het een pater is, die u dat zegt al is hij maar een bedelmonnik: de heren zeggen dat ze door God over ons zijn aangesteld, maar ik zeg dat onze domheid toelaat dat ze regeren over ons. (...) Weet ge waar ik dat geweten heb? Op het slagveld van Gavere waar tweehonderd paters zoals ik in hun pij lagen en gesneuveld waren voor de waarheid die ik u heb verkondigd.' (p 38)

Dit is een van de zonderlingste kenmerken van de pater: nu eens verkondigt hij de evangelische oproep van 'wie met het zwaard omgaat zal door het zwaard vergaan' en andere keren roept hij op tot strijdbaarheid en blijkt hij een duidelijk voorstander van gewelddadig verzet.

Johan is tot dan eerder een fatalist: 'Hij wilde zeggen: heer is heer en blijft heer, maar hij durfde die geweldige man niet tegenspreken.' (p 38)

Pas onder invloed van pater Bruno komt hij tot meer zelfbewustzijn, tegen de abt zegt hij:

'En toch zijn boeren de beste soldaten (...) En als de boeren die hier wonen van Antwerpen tot Brugge soldaat zijn voor hun eigen recht, dan zal de wereld veranderd zijn.' (p 43)

Hoeft het te verwonderen dat de vertegenwoordiger van het kerkelijk gezag hierop antwoordt:

'Daar is in de wereld nu een geest van ongehoorzaamheid (...) een geest van ongeduld over het lot dat iedere mens door God werd toegewezen.'???

Wat de soldaat en boer Johan dient te doorbreken is precies deze attitude van fatalisme en quiëtisme waartoe hij en miljoenen met hem geïndoctrineerd zijn.

Voorzichtig zegt hij tot de abt – die tussen haakjes getuigt van een grote luisterbereidheid -:

'Ik denk, (...) dat er een tijd zal komen waarop de boer meer zal zijn dan een loonknecht. Ik heb geduld, ik zal wachten.' (p 44)

En inderdaad zal Johan nooit weigeren pachtgeld aan de abdij te betalen. Even schrikt hij voor zijn vrijmoedige gedachten terug:

'Was dat de nieuwe geest waarvan hij had vernomen, een geest die ook tegenover God vrij wilde staan. Het was een bittere wereld waar het zo toeging.' (p 45)

In opstand komen tegen Gods majesteit is voor Johan duidelijk een stap te ver. En hij stelt zich ermee tevreden dat hij mag blijven arbeiden op zijn grond 'al was hij ook een loonknecht' en 'leek

het hem vermetel te durven dromen uit die kleine wereld een stuk voor zichzelf te bezitten' (p 45)

De neiging tot onderdanigheid blijkt nog sterker uit het feit dat Johan zich ritueel laat trouwen door de pastoor al had hij daar aanvankelijk geen zin in.

Een tweede opstandige geest in het boek is de hallucinerende boer Niklaas die stemmen hoort en een banier ontwerpt met merkwaardige symbolen: een toorts en een 'ploegkouter' of ploegschaar. Een toorts of fakkel is een universeel symbool van geestelijke verlichting – niet zonder reden het symbool van het humanistisch verbond – en de ploegschaar staat voor de arbeid en is moeiteloos te vervangen door de hamer en de sikkel. Waarmee ik niet wens te suggereren dat de Pillecyn hier communistische sympathieën vertolkt, maar de gelijkenis is toch opvallend.

Boer Niklaas is een flagellant zoals te verwachten bij een figuur die aan een zekere hysterie lijkt te lijden en zijn opstandigheid zal niet te lang duren. Toch is het zinvol om de kern van zijn prediking te vermelden:

'Maar hij vroeg hun ook rechtvaardig te zijn onder elkaar en aan de rijken zegde hij dat zij hun goed moesten delen met de armen want dat honger naast rijkdom een grote droefheid was voor God in de hemel (...)' (p 49)

Wat we hier horen is een egaliserende maatschappijvisie die geen enkele andere ideologie nodig heeft dan het evangelie. Johan wordt de vaandeldrager en wordt samen met Niklaas opgesloten door de heer van Sombeke en zonderling genoeg komt hij vrij op voorspraak van de abt. Deze abt heeft een onmiskenbare sympathie voor de trotse boer Johan:

'Wie bij het bebouwen der aarde de aarde lief krijgt zodat hij haar verlangt te bezitten, houdt zijn hart hoger dan al de boeren van wie de verlangens nooit verder zijn gegaan dan hun dienstbaarheid.' (p 56-57)

De abt blijkt zelf soldaat te zijn geweest en stelt zich op als een verlichte geest met een profetisch inzicht:

'Ik heb vele vreugden onder de wapenen gekend, maar iemand zoals die soldaat Johan heeft de hardnekkigheid van de boer en de trots van de soldaat. Men zegt dat er een nieuwe tijd in aantocht is. Ik weet het niet. Maar als er zo tienduizend soldaten als die man boer worden, dan geloof ik dat abdij en slot wel een beetje kleiner zouden zijn.' (p 57)

Boer Niklaas wordt met de vaandelstok geslagen en Johan wendt zich misprijzend van hem af waarbij hem 'een grote moedeloosheid' overvalt. (p 59)

Toch blijft hij geloven dat de verandering zal komen eens meer boeren de strijdvaardigheid van de soldaat zullen bezitten. (p 60) Opvallend is de aard van de tegenstand: dit zijn de kasteelheer en de officiële kerk vertegenwoordigd door abdijs en pastoren, maar vooral de vreemde overheersers – zowel de Bourgondiërs als de Fransen, wat een beetje raar overkomt gezien Johans dankbare herinneringen aan hertog Karel:

‘Vreemd gespuis vindt overal wat te breken of te plunderen.’ (p 62) En de slachtoffers van wie uiteindelijk de redding wordt verwacht, hebben als gemeenschappelijk kenmerk dat ze Diets praten: hier zie ik zonder twijfel een insijpeling van een ideologie, met name de Groot-Dietse gedachte. En erg zonderling is de volkslezing over ‘de Wandelende Jood’:

‘Zij vernamen dat de Wandelende Jood terug onder de mensen verschenen was en dit betekende dat de wereld door grote gebeurtenissen zou worden omvergeworpen.’ (p 82)

Men kan hierin een versluierde aanzet tot racisme zien maar dan vergeet men dat de duidelijk linkse humanist August Vermeylen ook een boek heeft geschreven over Ahasverus, de wandelende Jood die eerder de zoekende, rusteloze geest symboliseert als een aanstootgevend ras. (Over het motief van de Wandelende Jood dat overal in Europa en in alle tijden voorkomt, kan men tal van lemma’s vinden door even te googelen; interessant en bondig is ‘Lexicon Lemma’ en het moet gezegd dat deze Jood veroordeeld wordt tot eeuwig zwerven omdat hij Jezus een dienst heeft geweigerd. Dus helemaal onschuldig is het motief niet als je bedenkt dat het antisemitisme steeds een motivatie heeft gevonden in de vijandschap tussen christenen en Joden.)

Het gefluisterd verhaaltje over de komst van de Wandelende Jood heeft een opvallend gevolg:

‘Velen onder hen beseften, voor de eerste maal in hun leven, dat het lot van de aarde hen verbond met de boeren van verre gewesten.’ (p 83)

Wat we hier lezen is een inzicht in de noodzakelijkheid van een internationale solidariteit tussen lotgenoten en deze lotgenoten zijn wel degelijk de slachtoffers van sociaal onrecht.

Ik kan hierin absoluut geen extreem-rechtse overtuiging zien, wel het tegendeel.

Om mijn tekst in te korten ga ik over naar het in mijn ogen dubbelzinnige slot waar we lezen:

‘Dat was de lucht van zijn hut; en hij ging bij de dieren en was tevreden.’ (p 96)

Overdrijf ik wanneer ik zeg dat deze zin mij onmiddellijk doet denken aan de Japanse steenhouwer van Multatuli? En loopt de

Pillecyn hier in 1939 al vooruit op zijn laatste grote titel: 'Aanvaard het leven' uit 1956?

Ondanks zijn schijnbaar stoïcisme zegt de soldaat Johan tot zijn zoon:

'Gij wordt een boer, kleine man, en ook, bij God, een soldaat, die vrije boeren maakt overal waar de mensen zeggen: "Mijn Heer en God" in de taal die wij spreken.' (p 96)

Duidelijk gezegd: het internationalisme van de revolutie moet nu ook weer niet zo ruim worden gezien, de solidariteit lijkt te stoppen aan de taalgrenzen – wat ook bijzonder actueel kan worden genoemd.

Om tot een besluit te komen: met de beste wil van de wereld kan ik in deze korte roman van de Pillecyn geen voorbode of afspiegeling van het fascisme herkennen. Wezenlijk in het fascisme is naar mijn mening het corporatisme en boven alles de dweepzucht ten overstaan van een bijna godgelijke leidersfiguur. Het corporatisme lijkt aanwezig omdat de nadruk valt op de boeren, maar ook de andere beroepen worden in het revolutionaire elan opgenomen.

En afgezien van de 'devotie' voor de dappere hertog Karel de Stoute wordt hier geen dweepzucht uitgesproken: de bevrijding zal van onderuit moeten komen en niet aan de stoere hand van een Führer of Duce.

Mijn indruk is dat de Pillecyn zich hier toont als een evangelisch geïnspireerde romantische dromer, met enige inconsequenties want de ene keer wordt het geweld verheerlijkt en andere keren aan de kaak gesteld. En hoeft het gezegd dat de Pillecyn nooit zover is gegaan als Walschap of Boon: aan het beeld van een almachtige en goede god wordt niet geraakt. Wat het verzet vaak reduceert tot piëtisme om niet te zeggen fatalisme.

De bitterheid waardoor de Pillecyn tijdens en na zijn gevangenisstraf werd getekend is vanuit deze achtergrond te verklaren, denk ik. Wellicht voelde de Pillecyn zich nooit een landverrader, maar wel een droomverrader. Hij had een schone droom gekoesterd die hij uit zijn handen heeft laten rukken door demagogie en propaganda. Zijn droom draait in essentie om het begrip rechtvaardigheid zoals dat in de prediking van Jezus is te vinden. Een frase als: 'Es gibt Herren und es gibt Sklaven' is hiermee totaal in tegenspraak. En dit lijkt me de ergste pijn: beseffen dat je in de eerste plaats jezelf hebt beschadigd in dat wat jou het dierbaarst is. Dromers zouden zich ver moeten houden van elke politiek.

staf de wilde, de haan 28 oktober.

bronnen:

- Mijn kleine oorlog, Louis Paul Boon, Em. Querido's Uitgeverij N.V., Amsterdam, 1968.
- De soldaat Johan, Filip de Pillecijn, Uitgeverij S.M. Ontwikkeling, Antwerpen, sine dato.

Elsenspingsels

Ergernis

"Mens, erger je niet". Op zich al een ergerlijke naam voor een gezelschapsspel, maar bovendien een absurde en totaal onmogelijke opdracht. Want heb je er al eens bij stil gestaan hoe vaak je je op een doorsnee dag ergert?

Neem nou, bij wijze van voorbeeld, een doodgewone zaterdag. Weekend, dus rust, geen stress... dan zou je toch niet al te veel ergernis verwachten.

Maar dan heb je al niet op je buurman gerekend, die net die ene dag waarop je kan uitslapen heeft uitgekozen om, pakweg, een tuinhuis te plaatsen, en je dus nog vroeger dan anders uit je slaap haalt, op de niet al te vrolijke tonen van zijn betonmolen. Ergertlijk, toch?

Enfin, je verlaat met een zucht het bed en begeeft je naar de badkamer, waar je je ergert omdat je tienerzoon alweer zijn vuile kleren kris kras over de vloer heeft verspreid. Ergernis die nog toeneemt als blijkt dat weegschaal alweer een afwijking vertoont van vijf kilo (natuurlijk in de foute richting, zoals alle voorgaande weegschalen die je om diezelfde technische fout verwijderd hebt).

Na het ontbijt – waarbij je je geërgerd hebt aan die vervelende reclametune die al tien jaar lang identiek dezelfde, slecht gekozen slogan inluidt- rijd je naar de stad om boodschappen te doen. Onderweg natuurlijk, zelfs zonder het doordeweekse fileleed, een heleboel ergernis.... Zo is er de chauffeur die zijn auto midden op de rijweg – naast een rij geparkeerde wagens – achterlaat om in een krantenwinkel een pakje sigaretten te gaan kopen. Of de arrogante sportwagenfreak die aan gierende snelheid tussen jou en je tegenliggers slalomt om je dan tweehonderd meter verder voor het rode licht op te wachten. Om nog te zwijgen van het "chichi-madammeke" in de vier maal vier, die wacht tot ze van de oprit is

gereden om via de GSM (achter het stuur) met de achtergebleven huisgenoten te communiceren.

Bij de bakker stel je tot je ergernis vast dat de koffiekoeken alweer in prijs gestegen en in omvang verminderd zijn. Je gaat tevens bij de slager langs, die de ergerlijke gewoonte heeft de niet geplastificeerde rand van het inpakpapier op het vlees te vouwen, zodat je bij het bakken een originele, maar niet echt smakelijke papierkorst krijgt. Op de markt erger je je verrot aan alle slome slenteraars die je de weg versperren, of met de karretjes die ze drie meter achter zich aanslepen (vermoedelijk hebben ze door jarenlang gebruik elastische armen aangekweekt) en daardoor je benen bont en blauw stampen.

Via een kwieke toepassing van de hink-stap-sprong kan je toch ontsnappen, en in een poging de marktergernis te ontwijken, neem je je toevlucht tot de Colruyt. Ook al niet zo'n bijster goed idee op zaterdag, want daar stijgt je ergernis pas werkelijk ten top, als blijkt dat de helft van de bezoekers de betekenis niet snapt van de nochtans overduidelijke, reuzengrote pijlen op de grond die de winkelrichting aanduiden... Binnen de kortste keren sta je dan ook totaal geblokkeerd, mede door de vergeetachtige dametjes die hun kar in het midden van de gang achterlaten om aan de andere kant van de winkel de pilletjes van Dr. Vogel te gaan zoeken die ze zijn vergeten...

Enfin, ergernis is een onuitputtelijke bron van lijstjes voor De Slimste Mens, lijstjes die tot het einde der dagen kunnen aangevuld worden.

Maar vroeg of laat komt je dan toch tot de ontdekking dat je ongemerkt bent toegetreden tot die ergerlijke club van mensen die altijd en overal wel een reden zien om zich ergens aan te ergeren. En dat is pas OM JE DOOD TE ERGEREN!!!!!!

Els Vermeir

"Horen, zien en schrijven"

Je durft ja te zeggen - en ervaart een diepe zin.

Je herhaalt je jawoord - en alles wordt zinvol.

Als alles zinvol is, hoe kun je dan iets anders leven dan een ja.

(Dag Hammarskjöld, Merkstenen)

ALS DE DAG KRIMPT

trekt mijn pen een streep
en versplintert. Wat ik nog wil
staat nergens tussen

de regels of in inkt als vers
geprint. Verrukt zuig ik
een punt aan jou
tot mijn tenen krullen.
Het lijkt zo simpel
met blote voeten.

Moe vlak ik je ego
uit, vouw mijn zwijgen
en stop hem in de omslag
van je armen.

De nacht valt en kruipt
samen met mijn slaap
onder de lakens.

Hildegarde Lievens

CENTRAAL STATION

NACHTSPOREN knersen voor
mijn ogen opgehitst naar buiten.
Het mechanieke beest moet
stilaan uit de krocht en
door mijn longen sluipen.

Dan pijnlijk eindlijk tegen
het brakke zuiderlicht
betast ik in mijn droom
je vijf contouren,
één en twee en zo tot vijf,
want sinds de middag al
ben ik nu bezig
om je afscheidsgroet
archeologisch
te ontgraven uit de poel
van velerlei contrasten.

Bart Madou

Uit : Als alle stenen zullen zijn samengebracht

OMGEVING

LANDWAARTS, naar het oosten toe gebogen
waar winden nooit hun toevlucht vonden
de bomen – vertraagd ontmoeten zij vier ogen
en ook vier handen trillend om de wonden.

Hoe zonder mededogen! En waarom dwalen
en zoeken wij het land dat niet bestaat
maar slechts door ogen wordt geschapen
een droom, die stilte aan de toekomst overlaat.

Ik schrijf, nu jij de uren telt – vergeefs
en tast naar grenzen van herinnering
hier staan mijn woorden – uitgefluisterd, hees
zo eenzaam zuchtend op de waterkring.

En toch: ik zal je noemen bloem, die aan
de weke vloeïheid van mijn zaad
de wind, de zoutgeur en de maan
je hele wezen oerdiep laven laat.

Ik weet de dag, het voorspel tot
het zingen van je ranke lach
roes van gemeenzaam middelpunt en lot
jouw mond en mijn: bevend als één ademvlag.

Bart Madou

Uit : Als alle stenen zullen zijn samengebracht

TOEKOMSTMUZIEK

1. Proza

WANNEER het uur
dat je eigenhandig
gordijnen op de nacht
laat glijden,
dat je eigen hand
de dans
laat stijgen
der zeven vlammen
halfconcentrisch?

2. Poëzie

Anton Bruckner – zevende symfonie
(die van de wijidheid van het land,
van de warmte in je schoot).

Bart Madou

Uit : Als alle stenen zullen zijn samengebracht

OOGOPSLAG

MANGO's wuiven
in je ogen
maar dieper
zweven je dromen.

Bart Madou

Uit : Als alle stenen zullen zijn samengebracht

De dood is

De dood is...

Ik weet niets van de dood.
Hoe hij is, hoe zij is, hoe het is
om dood te zijn en dus ook niet te zijn,
niet meer te zijn, niet meer, nooit meer:
het zijn van niet te zijn...

Een waterloze oceaan.
Zo is mij de dood

of een klein meisje
kaal en grijsblauw met tintelende ogen,
zo verschijnt mij de dood.

De dood is, denk ik,
wat ik ben als wij er niet meer zijn, mijn liefste.
Asymmetrisch is de dood.

De dood speelt viool, reken maar.
De dood heeft zijn kleuren van lila tot geel.
De dood komt om vijf uur na de noen.

De dood is een meester, Margarete
een meester, Sulamith.

De dood, eens voorbij, vlucht verder
en verder maar, verder maar.

De dood is een meester om vijf uur na de noen.

Bart Madou, zomer 2010

Brief aan een vriend-dichter

Alidor, dichter en vriend,

Een tijd geleden vroeg je mij of ik je enkele gedichten wou opsturen om je poëzieavond op te luisteren. In een tijd waarin mensen niet méér verlangen dan dat het gemak en een pseudozekerheid hen in de schoot valt - zij gaan niet eens meer op zoek -, verras jij mij met de vraag naar wat poëzie.

Maar je kent mijn standpunt over poëzie. Echte poëzie dan : zij is er niet om gelezen te worden, laat staan voorgedragen te worden, zij is er slechts om geschreven, en dus beleefd, gevoeld te worden. Dit unieke momentum, zich in zoveel variaties herhalend, alles zo aan te voelen, je daarbij bedienend van zoiets als taal, terwijl heel je lichaam zijn eigen klanken laat triomferen.

In poëzie kan je eigenlijk overschrijden wat de wereld rondom begrenst, en eigenaardig genoeg, je overschrijdt door juist binnen te dringen, tot dichtbij de kern te naderen, zonder die evenwel te beroeren, niet eens te raken zelfs. Nee je aanwezigheid, je dralen doet de kern trillen, en het valt mij op hoe moeilijk het soms is om die vibratie te verkrijgen, als was de kern naakt niet leefbaar.

En zij is niet leefbaar, niet omwille van haar naakt zijn, maar veeleer om het profane van deze tijd, die nu eenmaal bloederig schurende kantjes gekregen heeft.

Ook jij bent een dichter en net als bij Van Gogh, verdenk ik jou ervan een vrij intense verhouding te hebben met de natuur, met de zon. Jouw 'couleur de soufre' smeer je overvloedig uit over je vaak verrassende beschouwingen.

'Een aristocratie zonder naïviteit is bourgeoisie' schrijft Bataille ergens. Welnu, die aristocratie, jouw aristocratie, ontmoet ik sterk in de regels van jouw gedichten. Je huivert vaak - een beetje heilig soms. De aanwezigheid van je eigen woorden moeten je niet zelden verstomd hebben.

Maar gedichten, heb ik gemerkt, hebben hun niveaus, vier kan ik er onderscheiden. Natuurlijk, elk gedicht heeft zijn eerste niveau, dit loutere papieren bestaan, en elk gedicht kan als zodanig gelezen en gezien worden: kijk, hier staat het, er staat wat er staat, en lezen is niets anders dan interpreteren, niet meer, niet minder. Iedereen die het gedicht leest of ernaar luistert kan dit plateau bereiken.

Het tweede niveau van een gedicht wordt het meest betreden, velen wanen zich dan reeds tegen de sterren. Vooral critici, pedagogen, essayisten voelen zich hier thuis, ook al staan zij er bijna

steeds rug aan rug, en in gedachten mijlenver van elkaar. Zij dus vullen de woorden, interpreteren en extrapoleren ze. Zij zoeken de dichter, zij vinden de dichter, uit dwang, ook als die een fatale illusie zou zijn: die van het tweede niveau weten het altijd beter, ze interpreteren meestal zichzelf.

En dan een ander niveau, het derde, niet zo toegankelijk, slechts voor enkele ingewijden, en niet zelden slechts betreedbaar door de 'jij' -figuur, het object zelf van het gedicht, hand in hand met de schepper.

Tenslotte het zeer intieme, het laatste, vierde niveau, dat exclusieve gebied waar slechts de dichter kan verkeren, meer onbewust dan bewust, meer voelend dan wetend, maar eenzaam aanwezig, zijn of haar eigenste poëzie.

Laat mij een poging doen om dit te verduidelijken, en laat mij dit doen aan de hand van enkele regels, je zou het zelfs als een gedicht kunnen beschouwen. Waarom niet eigenlijk?

Onder de boom
de straat
het huis, het raam, jij
en herfstzou rolt de schaduw op
de schaduw van de boom.

Neem nu de straat, ja 'de straat'. Welnu, de straat van niveau één is die van iedereen, een langwerpige ruimte omzoomd door twee linten van huizen, met hier en daar een voortuintje of een open plek met enkele bomen. Ik zei het toch: er staat wat er staat.

De straat van het tweede niveau daarentegen wordt wel degelijk door de dichter bewandeld, of ten minste anderen doen hem of haar daar passeren, verankeren die in een biografische noot of puren er een of andere vorm van esthetica uit. Zo gaat dat. De straat wordt anders omwille van de pen van deze of gene dichter, er is namelijk een band tussen hen, en daar kun je de intiemste spelletjes mee spelen.

Maar in de derde straat loopt het object 'jij' dat zowaar verantwoordelijk was voor die laatste, door niemand geweten afscheidskus. Een door twee schimmen bezielde straat met een weemoedig verhaal, een verhaal over komen en keren, hebben en bijna zijn, niet-zijn en niet-meer-hebben, een 'ons-gebied' zou je kunnen zeggen.

En dan blijf jij, als dichter, over in de straat van niveau vier. Die straat is niet alleen het afscheid, hier is je tweede jeugd stil gestorven en heeft met zich jouw ultieme droom meegenomen. Het

zachte ruisen dat door je cellen vloeit als je door de straat loopt in je gedachten, in je verzen of gewoon echt, is enkel van jou, is niet te beschrijven (ook niet voor jou) behalve door dit ene geladen begrip 'de straat'. Ja, zo zie je maar dat elke straat een straat is, maar tezelfdertijd is er geen enkele straat zomaar een straat.

Laat de lezers dus door je straten wandelen en ze tot de hunne maken, wel pijnlijk dat je eigen straat er wat verlaten bij zal liggen, zo hoog in de wind, zo onbereikbaar.

Heel genegen

Bart, vriend en dichter.

Beleefd

Paul Claes over Het barre land van T.S. Eliot (19-9-2010)

De superlatieven vanwege de aanwezigen na afloop van de lezing ontbraken niet: dit was werkelijk het neusje van de zalm!

En inderdaad in een fraai geënsceeneerde omgeving met de weliswaar wat monotone stem van T.S. Eliot zelf en met simultane projectie op twee schermen, één in het Engels, het andere met de vertaling van Paul Claes, was het boeiend luisteren naar de deskundige uitleg van vertaler en commentator Paul Claes.

Na een bondige en puntige inleiding op het leven Van Eliot en Het Barre Land, werd vervolgens uit elk van de vijf delen een fragment gelicht, dat voorgelezen werd door Eliot en nadien door Paul Claes werd toegelicht en in de context van het geheel geplaatst werd. In het laatste kwartier onthulde de spreker ons de werkelijke sleutel van het gedicht, wat hij uiteraard illustreerde aan de hand van enkele fragmenten die aldus in bepaalde gevallen hun cryptisch karakter verloren.

Een ware openbaring, waarbij iedereen het roerend eens was: dat was zeer, maar dan ook zeer degelijk gebracht.

Dirk De Wachter en leven in tijden van Borderline

Op 10 oktober 2010 was prof. Dirk De Wachter te gast in 't Lokaal in Veldegem.

In zijn eigen bevlogen stijl loodste prof. Dirk De Wachter ons doorheen een wereld van Borderline. Hij begon met de vaststelling dat de marge mainstream is geworden. Dit werd geïllustreerd aan de hand van een tiental kenmerken van onze huidige maatschappij, waarbij het duidelijk was dat dit niet in de eerste plaats om psychische fenomenen ging, maar zeker ook om algemeen sociologische en cultuur-maatschappelijke verschijnselen. Het verschil tussen patiënt en de zogenaamde niet-patiënt (die volgens De Wachter evengoed een patiënt is, maar een patiënt die het nog niet weet) wordt dan wel heel miniem.

Deze kenmerken van de huidige Borderline-maatschappij passeerden de revue en werden becommentarieerd en telkens geïllustreerd met rake uitspraken van Michel Houellebecq.

We sommen die kenmerken even op: verlatingsangst (met als voornaamste oorzaak de individualisering), instabiele en intense relaties (een ongelukkige erfenis uit de Romantiek), onaangepaste agressiebeheersing (in het verleden waren er de oorlogen om het geweld te kanaliseren), identiteitsstoornissen (de media dicteren onze identiteit), affectlabiliteit (wat de genotseconomie geen wind-eieren gelegd heeft), impulsiviteit (alles moet fast, short, new en kicking zijn), voorbijgaande, stress-gebonden paranoïde / dissociatiesymptomen (second life!), automutilatie en suïcidaliteit (opgeschroefde lichaamscultuur), zinloosheid en leegte (het einde van de grote verhalen, waarbij De Wachter opmerkte dat er slechts één groot verhaal overeind is gebleven, namelijk het consumen-tisme).

De uiteenzetting werd positief besloten door te verwijzen naar het ethisch appel en 'de kleine goedheid' van Levinas, waarbij deze grote Frans-Joodse filosoof ook uitgebreid geciteerd werd.

Het was alvast een uiteenzetting die aan de ribben is blijven kleven

Naar aanleiding van het Kafka-drieluik

In zijn dagboek noteerde Kafka ergens de intussen beroemde zin : 'Ik besta uit literatuur, ik ben niets anders en kan niets anders zijn'. Maar juist dat was zo goed als onmogelijk voor hem. Een

hinderlijke familie die hem nooit begrepen heeft, een voltijdse, verantwoordelijke baan bij een verzekeringsmaatschappij, een zwakke gezondheid en een obsessieve angst voor een mogelijk huwelijk waren daar de oorzaak van.

Zijn proza laat de uitbeelding zien van de naar hem genoemde 'kafkaeske' of 'kafkaïaanse' situaties, verwijst naar situaties gekenmerkt door een grote mate van Unheimlichkeit, de onmogelijkheid om rust te vinden in die mysterieuze, tegenstrijdige wereld. Net als zijn karakters voelde Kafka zich steeds schuldig zonder schuld te hebben, een misdadiger zonder misdaad.

Nochtans was Kafka niet alleen die neurasthenische persoonlijkheid zoals hij ons meestal voorgesteld wordt. Kafka was ook die rustige, beschouwende, solitaire natuur die warmte kon uitstralen, die weliswaar zijn eigen pijn zeer goed beseftte maar die toch een zeker plezier had in het leven. Hij had redelijk veel vrienden, kende tijdens een groot deel van zijn bestaan een druk sociaal leven, hij was succesvol in zijn carrière en graag gezien door zijn collega's. En bovenal, nog tijdens zijn leven werd hij gewaardeerd als schrijver van verhalen en dat terwijl zijn grote romans nog niet eens gepubliceerd waren, wat trouwens pas na zijn dood zou gebeuren.

Na zijn vroege dood werd Kafka, mede door de canoniserende invloed van zijn beste vriend en testamentair (niet-)uitvoerder Max Brod, vaak opgevoerd als een bijna religieus schrijver, een moderne Elckerlyc, maar al vlug werd hij ingepalmd door de absurde en de existentialistische schrijvers en de Europese en Amerikaanse intellectuelen uit midden van de XXste eeuw.

Toch is het stilaan duidelijk geworden dat een meer genuanceerd beeld van Kafka noodzakelijk was. Betere kennis van zijn Praagse achtergrond, zijn Joodsheid, zijn persoonlijk leven waarin wij dank zij het opduiken van zijn dagboeken en zijn vele brieven een diep inzicht hebben gekregen, hebben ons de historische Kafka leren kennen: een bijzondere mens op een bijzondere plaats in een bijzondere tijd.

Tijdens drie literaire salons over Franz Kafka, maakten wij kennis met verschillende aspecten van deze auteur. Roland Ranson belichtte de mens en de prozaschrijver, Bart Madou tekende de minnaar en de briefschrijver en Jacques De Visscher wees ons op de fijne ironie in het werk van Kafka. Driemaal Kafka, een interessante formule!

(bma)

Als je luistert... dichters en muzikanten

Als je luistert...

Vrijdag 3 december. De zaal 't Lokaal was omgetoverd tot een tempel van de poëzie. Alidor De Volder, dichter uit Veldegem, had een aantal Zedelgemse en Veldegemse dichters uitgenodigd. In een avondvullend programma lazen zij voor uit eigen werk. Alle gedichten werden simultaan geprojecteerd en Veldegemse stemmen en muzikanten zongen en speelden de poëzie aan elkaar. De volgende dichters verleenden hun medewerking: Liesbet Laevens, Lut Beuselinck, Sara Vanbelle, Alidor De Volder, Bart Madou, Dominique Goethals, Daniël Laevens, Philippe Lauwereins en Ulrich De Velter.

Een bundel met de voorgedragen gedichten en teksten kost € 10 en is verkrijgbaar bij Alidor De Volder.

alidor.de.volder@telenet.be

Voorstelling “Als alle stenen zullen zijn samengebracht”

Op zondag 12 december stelde Bart Madou zijn derde poëziebundel met de titel “Als alle stenen zullen zijn samengebracht” voor, ondertitel: de vroege gedichten. Hier zijn inderdaad gedichten in verzameld uit de periode 1979-1981.

De bundel telt 106 bladzijden en bestaat uit vier delen. Het eerste deel "Manshoog het riet", een vers uit het gedicht Angst van Ed

Hoornik, bevat gedichten die een sfeer van Unheimlichkeit ademen. Deel twee "Afscheid bij dageraad" anticipeert vooral op het ontgoochelende van het niet kunnen voltooien van wat nog niet eens begonnen is. Deel drie is dan weer positiever en draagt als titel (een deel van) een vers van Bredero "Ik geer geen ander vreughd", het zou ook "Il me suffit que tu sois là" kunnen geheten hebben. Het laatste deel "Lange tijd woonde je reeds in ons hart" spreekt de hoopvolle verwachting uit van het komende kind, niet alleen hier maar ook in verre, arme landen.

De bundel telt 104 bladzijden en is verkrijgbaar bij HBG en kost € 12, leden van Het Beleefde Gdenot betalen € 9.

Te Beleven

Lut De Bock "Het gedicht als spiegel"

Lut De Bock studeerde filosofie. Ze debuteerde in 1984 met de dichtbundel Vader. Negen jaar later maakte ze haar prozadebuut met Huizen van gras. Kernthema's in haar werk zijn o.a. de natuur, de vader-dochterrelatie en de dood.

Poëzie is gecondenseerde taal en een middel om communicatie te bevorderen. Poëzie staat nooit los van

de werkelijkheid, is minder wereldvreemd dan gedacht. **Waarover men niet spreken kan, daarover moet men schrijven.** Dit illustreert Lut De Block aan de hand van haar eigen werk. De dichter als ziener, als medium, als makelaar in taal, als taalvakman. Het gedicht als talig doorgeefluik van gedachten en gevoelens.

30 januari 2011 om 11 uur, Gemeentehuis Loppem
Toegang: € 5, leden HBG: € 3

Jeroen Messely “Raadsel en klaarte, vervoering en vuil”

Wat bezielt een man van 33 jaar oud, gelukkig getrouwd, in de fleur van zijn leven, om elke dag poëzie te lezen?

Jeroen Messely vertelt het u. In een literair salon legt hij uit wat dichters doen, hoe gedichten werken en hoe poëzie ook in uw leven een verschil kan maken.

Hij helpt u van uw faalangst af om moeilijke gedichten niet te begrijpen, maar vraagt op zijn beurt begrip voor het moeilijke gedicht. Hij leert u waaraan u een goed vers herkent en laat u er natuurlijk enkele horen. Hij brengt u tevens enige etiquette bij, want ook een gedicht moet je met een bepaalde tact benaderen. Voorts toont hij hoe hedendaagse dichters zich niet laten afremmen door rijm, maar daarom niet minder rammelen met de voeten van hun lezers. Tot slot verdedigt hij de stelling dat je gedichten niet zomaar kan afdoen als hooggestemde producten van cultuur en beschaving, maar dat ze pal in het echte leven staan.

In “Raadsel en klaarte, vervoering en vuil” rekent Messely voor eens en voor altijd af met alle vooroordelen die de nobele dichtkunst aankleven en maakt hij u in één beweging door warm voor Tachtigers, Vijftigers, neo-realisten, post-modernisten en ander gespuis.

“Raadsel en klaarte” is een laagdrempelige lezing óver en een gloedvol pleidooi vóór poëzie. Niet te missen.

Jeroen Messely werkt in de bibliotheek van Wevelgem en is al jaren gepassioneerd poëzielezer. Hij won in 2003 de Ger Schmookprijs met een scriptie over de promotie van poëzie voor volwassenen in de openbare bibliotheek.

27 februari 2011 om 11 uur, Gemeentehuis Loppem
Toegang: € 5, leden HBG: € 3

Bezoek aan het LAM, Villeneuve d'Ascq en de stad Rijsel

Het Lille Métropole, musée d'art moderne, d'art contemporain et d'art brut kortweg het LAM heropende eind 2010 na vier jaar weer zijn deuren. Dat betekent dat je nu eindelijk kunt genieten van de collectie waar het museum zo beroemd om is, namelijk een schenking uit 1999. Het museum kreeg

toen een kleine 4.000 kunstwerken, die gerekend worden tot de Art Brut, de zgn. Aracine-collectie, werk van mensen die niet bij de gevestigde kunststromingen horen. Je ziet er zeer uiteenlopend werk. Of het echt kunst is? Ja dat gaat u zelf moeten ontdekken. Maar het feit dat het in een museum hangt, zegt wel iets.

Na een bezoek aan het LAM in Villeneuve d'Ascq, trekken we naar Rijsel waar we een geleide stadswandeling maken en eindigen met een Picon au vin Blanc of een Chaudfontaine voor de Bobs van het gezelschap.

26 maart 2011, carpooling afrit A17 Ruddervoorde, details volgen.

Het favoriete boek

Guido Everaert telt de priemgetallen

Om te beginnen moet ik eerlijk toegeven dat dit nu wel niet mijn favoriete boek is, dan zou ik eerder opteren voor Japins 'De Overgave' of mijn echte lievelingsboek 'De fatale kust' van Robert Hughes, het epos van Australië. Helaas las ik die boeken in januari en herinner ik me beter het boek dat ik nu wil bespreken, nl. 'De eenzaamheid van de priemgetallen' van Paolo Giordano. Ik las het tijdens mijn vakantie in Kreta, neen, niet als poolliteratuur, maar zalig, rustig op ons groot terras en ik kon het niet meer weggelgen. De Nederlandse vertaling leest heel vlot, het zal dus wel goed vertaald zijn.

Ik heb het dus over 'De eenzaamheid van de priemgetallen', waarin de protagonisten wel niet eenzaam zijn, want ze zijn met z'n tweeën.

Vanaf het begin weet de schrijver, P. Giordano, een natuurkundige (Turijn, 1982, die werkt aan zijn promotie), of ik moet zeggen de verteller de lezer te fascineren en op te nemen in het verhaal. Hij geeft het denken van twee zevenjarigen weer.

Alice komt uit een rijke familie, de tweede protagonist Mattia, heeft een zwakbegaafde tweelingzus en komt uit een arbeidersfamilie. In 27 bladzijden wordt het denken van de twee zevenjarige protagonisten voorgesteld. Je krijgt een mooie weergave van het gezinsleven en hun onderlinge verhoudingen.

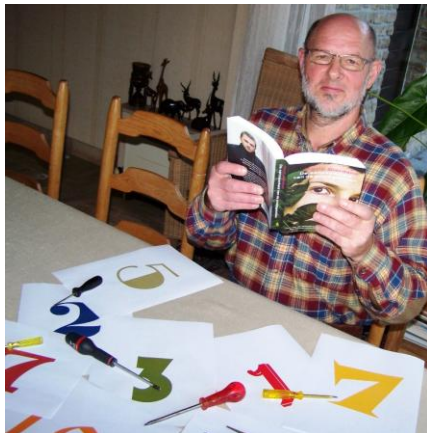
Belangrijk is dat de twee protagonisten een zeer traumatische ervaring meemaken in hun prille kindertijd. Zo worden ze eenzamen, 'eenzame priemgetallen', teruggetrokken in hun schelp, nergens aansluiting vindend. Ze zijn eenzaam en worden soms gest.

Op een dag ontmoeten ze elkaar en het wordt een complexe relatie van aantrekken en afstoten, een kat en muisspel. We verhuizen naar hun tienertijd, die het grootste deel van de roman beslaat. De auteur beschrijft mooi hoe de twee priemgetallen of eenzaten elkaar door toevalligheden ontmoeten en hoe het telkens toch klikt door het trauma dat ze allebei meemaakten.

Alice begint met veel problemen een nieuwe relatie, Mattia trekt naar het noorden. Toch ontmoeten ze elkaar nog, vooral omdat zij denkt dat ze een oplossing gevonden heeft voor zijn trauma.

Het is een boeiende roman omdat de twee verhaallijnen soms niet volledig uitgewerkt worden en er ook een open einde is, de auteur kan er dus ook nog een vervolg aan breien.

Het is een roman met heel veel thema's die heel vlot leest en toch stilistisch erg verzorgd is. In een maatschappij waarin jong zijn 'super' is of te veel geïdealiseerd wordt in reclame, t.v.-series etc. is dit een roman die aantoont dat jong zijn niet altijd zo probleemloos is. Jongeren lezen inderdaad veel minder of soms zelfs niet meer, maar een roman van deze jonge natuurkundige zou hen wellicht nog kunnen boeien.

DE LEESGROEP
Openbare Bibliotheek
Zedelgem

Andreï Makine,
Requiem voor Rusland

De Leesgroep bleef nog even in Rusland. Met Requiem voor Rusland kozen we voor een spetterende start. Makine vertelt op indringende wijze de bloedige Russische geschiedenis van de twintigste eeuw. Hij poogt alle historische gruwel en onrechtvaardigheid te vatten in een paar honderd woedende pagina's. We leefden mee met de hoofdpersonages (agenten van de Russische geheime dienst op jacht naar wapenhandelaren) terwijl we ons opwonden over de 42 vergeten oorlogen die Rusland in haar bestaan heeft gevoerd.

Het levensverhaal van de jonge spionnen is maar één laag van het verhaal. Via Flashbacks lezen we ook over de levens van hun voorouders, waarbij we een idee krijgen van de collectivisatie en de daarmee gepaard gaande intimidaties en deportaties.

De roman levert in elk geval boeiende gesprekstof: over de rol van Rusland in de val van nazi-Duitsland bijvoorbeeld, over de vragen die de hoofdpersoon zich stelt rond zijn identiteit....

Als je graag deelneemt aan de bijeenkomsten kan je je naam opgeven aan de balie of mailen naar els.durnez@zedelgem.be

Els Durnez

“Horen, zien en schrijven”

“In de oude tijd werd men voor de wilde dieren geworpen, nu verblindt het publiek iemand smakelijk nadat hij door de journalisten toebereid is als het lievelingsgerecht van het publiek geklets.”

(Sören Kierkegaard)

U bent welkom in één van onze agentschappen :

St-Andries-Centrum	050/40.61.10	Sint-Kruis	050/36.69.60
St-Andries-Smedenpoort	050/45.68.80	Beernem	050/79.96.60
Zedelgem-Loppem	050/25.03.30	Sijsele-Oedelem	050/36.68.60
Sint-Michiels	050/40.66.30	St-And-Expressweg	050/38.65.06

www.dexiabrugsmeland.be

Dienstverlening en tewerkstelling hand in hand

Tewerkstelling op maat van de medewerkers;

Kwaliteitsvolle dienstverlening aan particulieren en maatschappelijke organisaties;

Stimuleren van de buurtontwikkeling;

- **Huishoudelijke hulp**
- **Strijkatelier**
- **Transportafdeling**
- **Retoucheatelier**
- **Klusjesdienst**

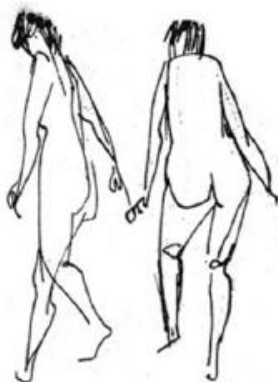
Brugsestraat 280
8210 Zedelgem

www.delinkzedelgem.be

de Link

Ⓞ Ma – Do : 8–18 u. doorlopend
Vr. 8–17 u. doorlopend

Tel. 050 35 38 00

HET BELEEFDE GENOT
CULTURELE EN LITERAIRE KRING